یاش توركستان

توركستاننك ملی قورتولوشی اوچون كوره‌شوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نچی ییلنك ده‌قابر-نده‌ن چیقا باشلاغان	ده‌قابر (برنچی كانون) 1936 (1355 هجری)	سان 85

بو ساندا:

1 — «یاش توركستان»نك 8 یاشغا كیریشی مناسبتیله «یاش توركستان»
2 — آچ-یا لانغاچ میلیونه‌رله‌ر طاهر
3 — آیلقسز آچ معلمله‌ر اوقتای
4 — 1917نچی ییل خاطره پارچالاری (VIII) مصطفی
5 — شرقی توركستانداغی تاریخی وقعه‌لاردان ق. ت.
6 — «باتر بولشه‌ویك آمانگه‌لدی» حقندا حقیقت چوقای اوغلی مصطفی
7 — «سواد میدانی»دا تاشبالتا
8 — ساویتله‌ر اتفاقی قانون اساسیسی اطرافندا مچ.
9 — بین‌الملل وضعیت م.
10 — بر مجاهدننگ فجیع عاقبتی
11 — بر آمریقا اونیوه‌رسیته‌سینك توركستان ملی حركتینه قزیقوووی
12 — قارداش آذربایجان ملی حركتله‌رنده‌ن
13 — تورلو خبرله‌ر: هرات‌ده؛ قوتلاو؛ «توركستان تورك گه‌نچله‌ر برلگی» نشریاتی؛ باشقارمادان.

ئەۋلاد گۇروپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

«یاش تورکستان»نك 8 یاشغا کیریشی مناسبتیله

(1929—دەقابر—1936)

بو ساندان باشلاب «یاش تورکستان» 8 یاشغا آیاق باسدی. اوتکەن 7 ییل ، هەم تورکستان مهاجرلەری تورموشندا هەمدە تورکستان ملی کورەشی تاریخندە ، کوزگە توشەرلك وە ایسدە قالارلق ایز قالدیروچی بر بیلگی وە مرحلەدر. بز ایمدیگەچە مجموعەمز بیتلەرندە سیوگیلی یورتیمز وضعیتندەن ، بین‌الملل احوالدان ، یورەکلەری وطن قایغیسیله قاپلانغان مهاجر یورتداشلاریمز تورموشندان — ملی حرکتمز اوچون اهمیتلی وە فائدەلی دیب تانیدیغیمز نقطەلارنی — ایضاحلارله کتیریب توردوق. ایشلەریمزدە ، طبیعی ، یتیمسزلیکلەر آز بولمادی. بو جهتنی أڭ اول اوزلەریمز اعتراف ایتمەلیدرمز. بو یتیمسزلیکلەرنك سببلەری ، بر طرفدان اوزیمزنك بیلیم وە کوچیمز کەمچیلگی ، ایکنچی یاقدان کیچیریلمەکدە بولغان مادی وە تەخنیکی قیینلیقلار ایلە اطرافیمزنی قورچاب آلماقدا بولغان عمومی ، سیاسی وە باشقا تورلو شرطلار ایلە ایضاح ایتیلە آلیر.

فقط اوزیمزنی وە باشقالارنیدا قانیقتراتورغان بر جهت بار ، کە اودا «یاش تورکستان»نی هیچ بر تورلو فرقە وە غروپچیلققا بیریلترمەسدەن ، اونی تورکستان ملی غایەسی یولی اوستوندە وە اونڭ بایراغی آستندا آلیب بارغانلغمزدر. بوندان سوڭرادا «یاش تورکستان»نی مقدس یورتیمزنی ملی قورتولوش وە ملی ایرکینلککە آلیب باراجاق شو توغرو وە تمیز یولدان آییرمایاجاقمز...

سویلەمەی کیچیلمەیتورغان وە تورکستانلیلق ، حتی تورکلك اوچون یاقیمسز بولغان آغیر بر نقطە — «یاش تورکستان»نڭ هەلیگەچە تورکیە توپراغینا کیریتیلمەی قالیشیدر. بوکونکی تورکیە حکومتندەن ، تورکلكنڭ آنا اوچاغی تورکستاننك ملی کورەشیگە هیچ قاندای یاردەم سوراماساقدا ، تورکیە توپراغنداغی تورکستان یاشلارینی «روحی غدادان وە اوزجان میوەدەن محروم قیلار» دیگەن نەرسە اوخلاغاندا توشیمزگە هەم

بر مجاهدنك فجیع عاقبتی

تورکستان چیگەرەسیدەن ، ایشانچلی بر منبعدان ، کوب قایغیلی بر خبر آلدیق. تورکستان ملی قورتولوش حرکتی خدمتچیلەری قاتاریدان صمیمی وە ایشلکلی یورتداشلاریمزدان توختاسین خان حاجیم بولشەویکلەر طرفدان آتیلیب أولدورولمشدر. باشقارمامزغا مجاهدنڭ عاقبتی حقندا توبەندەکی معلومات بیریلەدر:

شو ییل سرطان (اییول) آیدا کیچیك پامیردە قیرغیز توغانلاریمزدان برینڭ تویی بولغان ایدی. بو تویغا توختاسین خان حاجیم ایلە اوغلی محمد عظیم جان ، حدیر علی حاجیم وە باشقالار چاقیریلغانلار ایدی. بولار تویدان سوڭ ، 29نچی سرطان چهارشنبەکونی اوزلەری یاشایتورغان کەتتە پامیردەکی واجیرغا قایتارلارکەن ، یولدا کوندوز ساعت 11دە بورگوتیە دیگەن یرگە یاقینلاشغانلاریدا 14 کشیلك قوراللی ساویت کشیلەرینك هجوملەریگە اوچرایدرلار. بیش کون ایلگەریدەن کیلیب یوللارینی توسوب تورغان ، 12سی روس ، 2سی تورکستانلی بولغان بو 14 کشیلك ساویت آداملاری توختاسین خان حاجیم‌نی وە اونڭ اوغلی محمد عظیم جان ایلە آقساقاللی کیکسە حدیر علی حاجیم‌نی آتیب أولدوروب ، بزگە کیم ایکەنلگی نا معلوم بولغان حبیب‌الله دیگەن بر کشینی تریك توتوب آلیب کیتەدرلەر.

برنچی اسددە کیچیك پامیردەن 45 کشی باریب توختاسین خاننڭ جسدینی آلیب کیلالماسدان ساویت توپراغینڭ آق جیلغا دیگەن یریگە کوموب کیلدیلەر. 15نچی اسددە ینە 45 کشی باریب ، اوچ شهیدنڭ جسدلەرینی آلیب کیلیب واجیرغا کومدیلەر. جایلاری جنتدە بولسون!

یورتداشیمز پامیرلی توختاسین خان حاجیم تورکستان ملی قورتولوش حرکتینە صمیمی باغلیلیغینی هەر ساحەدا وە هەر دائم کورسەتیب کیلگەن ایدی. کوب ایشلیکلی وە فداکار بر مجاهد ایدی. مرحومنڭ اسمی عزیز شهیدلەریمز قاتارندا دائما حرمتلە ایسلەنەجەکدر.

*

قوتلاو تورك‌اسلام اوقوچیلاریمزنی رمضان بایرامی مناسبتیلە قوتلولاب کیلەجەك‌بایرامنی اوز ایرکین تورکستانمزدا قارشی آلونی یورەکدەن تیلەیمز.

کیرمەس ایدی... یاشاسین عزیز یورتمز توركستان!

بار بولسون توركستان ملی برلگی!

توركستان ملی قورتولوشی وه ملی برلگی خدمتچیسی «یاش توركستان»

1936نچی ییل، دەقابر.

*

آچ-یالانغاچ میلیونەرلەر

شو ییلنك 28 فیبرالندا ساویت حكومتی بوتون ساویتلەر اتفاقی دائرەسندەكی پاختاچیلق رایونلارینگ دولتگه تاپشیراجاغی پاختا مقدارینی 1 631 280 تون دیب بیلگیلەب قرار چیقارغان ایدی. بو مقدارنك

920 230 تونی اوزبیكستان؛

154 580 تونی توركمەنستان؛

77 850 تونی تاجیكستان؛

64 420 تونی قازاغستان؛

50 100 تونی قیرغزستان؛

37 370 تونی قارا قالپاغستان حصەسینا توشمەك اوزره، بر میلیون اوچ یوز تورت میگ بیش یوز ایللی تونی توركستاندان آلیناجاقدی. («ایزوەستیه» 29. 2. 36).

مەنه ایمدی موسقوا غازیتالارینگ اوقتوبر سوگی، نویابر باشی سانلاری بوتون توركستان «ساویت جمهوریتلەری»نگ موسقواغا پاختا تاپشیرو بورجلارینی وقتندان اول، آشیقچاسی بیلەن اوتەدیكلەری خبرینی كثیرمه كدەدر.

قیرغزستان فرقه قومیتەسی باش كاتبی بەلوتسكی بر نویابر تاریخلی «پراودا»دا قیرغزستان بو ییل پاختا تاپشیرو پلانینی 29 اوقتوبرده بتیرمەكله وظیفەسینی اوتكەن ییلغیسندان 40 كون ایرته بەجەردیگینی، اورتا حسابله هەكتار اونومینگ 10 تسەنتنەردەن آز بولماسلیغینا ایناندیقلارینی،

ایمدیگەچه تاپشیریلغان پاختانگ یوزده 96,5ینگ برنچی جنس اولاراق تاپشیریلدیغینی یازادر.

توركمەنستان فرقه كاتبی پوپوك‌دا توركمەنستاندا پاختا تاپشیرو ایشینگ اوتكەن ییلغیسندان 9 كون اول بتیریلدیگینی، بو ییل هەكتار اونومینگ 13 تسەنتنەردەن آز بولماسلیغینی یازادر. («پراودا» 29.10.36)

تاجیكستان فرقه كاتبی ئەرمەنی شادونس پاختا تاپشیرو پلانینی 20نچی اوقتوبردا بتیرمەكله تاجیكستاننك بوتون ساویتلەر اتفاقی دائرەسنده برنچیلگنی قازانغانینی وه تاجیكستان قوممونیستلەرینگ 1937نچی ییل اوچون كورسەتیلگەن پلاننی بو ییل اوتەو، یعنی 107 میگ توندان آز پاختا تاپشیرماسلق اوچون اورونماقدا بولغانلقلارینی یازادر. تاجیكستان حكومتی رئیسی عبدالله رحیمبای ایسه اوز حكومتینگ بو ییل پلاندا بیلگیلەنگەندەن 13 میگ تون آرتیق پاختا تاپشیرا بیلو اوچون اورونماقدا بولغانلیغینی یازادر. («ایزوەستیه» 29. 10. 36).

اوزبیكستان فرقه كاتبی اكمل اكرام برنچی نویابرگەچه بر میلیون 73 میگ 500 تون پاختا تاپشیرماقله پلاننی بیلگیلەنگەن مهلتدەن 40 كون اول بەجەردیكلەرینی، بونگ اوستنه 160 میگ تون آرتیق پاختا تاپشیرماقله ایكنچی بیش ییللق پلان وظیفەسینی 4 ییلدا تولدوردیقلارینی یازادر. اكمل اكرام، پلان بویونچا هەكتار اونومی 1937 ییلی اوچون 13,4 تسەتنەر بیلگیلەنگەنی حالدا، بو ییل آق اونومنی 14 تسەنتنەرگه چیقارماقله بو جهتدەندە وظیفەلەرینی آشیقچاسی ایله بەجەردیكلەرینی سویلەیدر.

فیض‌الله خواجه عینی تاریخدەكی «ایزوەستیه»دە هەكتار اونومینی 12,2 تسەنتنەر كورسەتمەكدەدر. بلكەدە بو او تاریخكەچە توپلانغان اونومدر.

ساویت حكومتینك بوتون توركستان پاختا پلانینی تولوق كوره بیلمەك اوچون قازاغستان ایله قارا قالپاغستان حقنداغی حساب قولومزدا یوقدر. فقط یوقاریداغی پلانغا قاراغاندا بو ایكی جمهوریت حصەسینا یوز میگ تون قادار بر نەرسه توشەدر، كه اونی‌دا آشیقچاسی ایله بولماسادا

بەجەریلگەن دیب قبول ایتو ممکندر.

بو نقل ایتدیگمز رسمی معلوماتلاردان آچیق کورونمەکدەدر، کە ساویت روسیا ایمپەریالیزمی تورکستانغا یوکلەتدیکی خام مال یتیشتریب بیرو وظیفەسینی آرتیقچاسی بیلەن اوتەتمشدر. فقط بونڭ تورکستان خلقی خوجالیغینی، بالخاصە قیشلاق خوجالیغی قورولوشینی وە خلقنی تویدیرو مسئلەسینی بوتونلەی آلت-اوست ایتمەکلە ئەلدە ایتلمەکدە بولغانلیغی‌دا هیچ کیمسەدەن یاشیرین ایمەس. قیزیل روسیا پاختا استحصالاتینی بو درجەگە کوتەرە بیلو اوچون، اوزلەرینڭ‌دە اعتراف ایتدیکلەری کبی، یالغزدان ایکنینی ایمەس، تورکستان خلقینڭ یاراتدیغی جنت کبی باغچالارینی‌دا قوروتمشدر. قیزیل روس وحشتینڭ بو جهتینە اینانماق اوچون رسمی ساویت وثیقەسی قیدیروچی کشیلەر اوزبیکستان فرقە کاتبی اکمل اکرامنڭ «پراودا»نڭ 36 .10 .9 تاریخلی ساندا چیققان «اوزبیکستان باغچالاری» باشلوقلی مقالەسینە کوز سالسینلار.

بو جهتنی یەنەدە آچیقراق کورە بیلمەك ایستەگەن کشیلەرنڭ نظردقتلەرینی آشاغیدا سواد مسئلەسینڭ باریشی حقندا ساویت غازیتاسندان نقل ایتدیگمز کیچیك یازیداغی رایون فرقە قومیتەسی کاتبی آغزندان نقل ایتلگەن سوزلەرگە جلب ایتەمز. او کشی «سواد مسئلەسینك نیچین بوقادار برباد بر وضعیتدە بولغانلیغینی سوراوچی، قیدیروچی یوقدر، اونڭچون‌دە او بونداى یاراماس حالدادر. ایکین-یغین مسئلەسینی سورایدرلار، قیدیرادرلار، اونڭچون بزنی مسئولیتکە تارتادرلار. شونڭچون‌دە ایکین-یغین پلانی وقتلی وقتندا بەجەریلمەکدەدر» دیدر. بونی سربست سویلەنەرلك وە هەر کیمگە آڭلاشیلارلق تیلگە آیلانتیرساڭز قای بر پلان وظیفەسی آرقاسندا ساویت روسیانڭ قامچیسی، سونگوسی تورسا بەجەریلەدر؛ باشقاسی کاغذ اوستندە قالماغا محکومدر. ساویت روسیا قامچی وە سونگوسی ایسە نە تورکستانلیلارنی آقارتو وە نەدە اولارنی تویدیرو اوچون ایشلەیدر. اونڭ کوز تیکدیگی بر گنە نقطە تورکستاننڭ طبیعتی،

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

خلقینك کوچی وە بیلگی، بەجەریگینی ممکن قادار آرتیق استثمار ایتە بیلودر.

قیشلاق خوجالیغی مسئلەلەری ایلە آزماز علاقەسی بولغان بر کشی ساویت حکومتینڭ بوزکونکی پاختا ایکین وە اونوم سیاستی ایلە او مملکتنڭ توپراق وە طبیعتینی‌دە زورلاماقدا، بو صورتلە فلاکتکە سوروکلەمەکدە بولغانلیغینی آچیق کورەجەکدر...

نە ایسە قیزیل روسیا اوزینڭ استثمار پلانلارینی ایشکە آشیرماق اوچون ئەلی ایریشە بیلگەن بوتون وسائطنی قوللانماقدا وە بو صورتلە آشیقچاسی بیلەن تولدوروب آلماقدادر.

بس، بوڭا مقابل تورکستان دهقانی نە کورمەکدەدر؟

یوقاریدا قید ایتدیگمز قیزیل قرەمل آگەنتلەری یازیلارندا «میلیونەر قولخوزلار»دان بحث ایتیلمەکدەدر... او سانلار اویلە اوستالقلە قورولمشدر، کە اونلارنڭ حقیقی قیمتلەرینی، افادە ایتدیکلەری معنانی کورە آلماغان کشیلەر تورکستان پاختاچی دهقانینڭ ساویت قولخوزلارندا، ساویت پاختا سیاستی سایەسندە قایماق ایچندە سوزوب یورگەنینی اویلەی آلادر.

ساویت نشریاتنداغی بوندان مجرد میلیونلارنڭ حقیقتدە نەلەر افادە ایتدیگینی اوتکەن ساندا قزیل قرەمل حواریلارندان اورجونیکیدزە آغزندان نقل ایتکەن ایدیك. او سانلارنڭ اقتصادی جهتدەن هیچ بر نەرسە افادە ایتمەگەنلگی بر طرفدا قالاتورسون، بو قولخوزلار بحثندە بو آتی بار «میلیونلار»نڭ قایدا ایکەنینی اونی سویلەوچیلەرنڭ اوزلەری‌دە بیلمەیدرلەر.

بو جهتنی بر درجەگە قادار ایضاح ایتە بیلەجەك بر مثالنی بز «پراودا ووستوکا» غازیتاسینڭ 36 .9 .23 تاریخلی ساندا اوچراتدیق. «قولخوزچیلارغا بونەك توغرو هەم وقتندا بیریلسین» دیگەن باشلوقلی بو مقالەدە فیض‌الله خواجە اسمینە آتالغان بر قولخوز مثالی بار. بو قولخوز 200 هەکتار یرگە پاختا ایککەن. هەکتار اونومی‌دە 17,5 تسەنتنەر

بولغان. دیمه‌ک او، بو یلغی اورتا حساب اعظمی نورمه‌ندان
3 یاریم وه مکافات اوچون کورسه‌تیلگه‌ن چیگه‌ره (15)ده‌ن 2 یاریم
تسه‌نته‌ر آرتیق اونوم آلغان بر خوجالقدر. ساویت احسابیله بو قولخوز
قاسساسینا میلیون بولماسادا یاریم میلیون قادار آقچا اکیرمشدر... بو
کیریمنك قولخوزچی حصه‌سینا توشکه‌ن قسمینی قولخوزچیلارنك بو
خوجالق دائره‌سنده صرف ایتدیکله‌ری ایش کونینه بولگه‌نده هه‌ر ایش
کونی اوچون 3 سوم 80 تیین توشکه‌ن. قولخوز اداره‌سی ایسه ایمدیگه-
چه 2 سوم 50 تیین حسابیله آقچا بیریب کیلگه‌ن ایکه‌ن.

بو حسابنی بز بوتون پاختا خوجالیغی مقیاسینا تعمیم ایتسه‌ك مسئله
آچیق آڭلاشیلغان بولادر. شونی‌ده قید ایتش کیره‌ك، که بو خوجالقنك
اونومی 17 یاریم تسه‌نتنه‌ردر. تورلو جمهوریتله‌رده عمومی اورتا حساب
اونومی 10، 11، 13، ایڭ یوکسه‌گی 14 تسه‌نتنه‌ر کورسه‌تیلمه کده‌در.

ایش کونینی 30-40 سومغا کوته‌ره بیلمش آیریم ره‌قوردچیلاردان
بحث ایتوچی قیزیل باترلار بو جهتنی کورمه‌یدرله‌ر وه کورمه‌کده ایسته-
مه‌یدرله‌ر. ذاتاً تورکستان خلقی وه اونڭ مقدرات وه منافعی ایله هیچ
بر تورلو باغلانیشی بولماغان، کوپچیلگی یهودی، ئه‌رمه‌نی، روس کبی
انصافسزلارنی تورکستان دهقانینك وضعیت مقدراتی قیزیقترمایدردا. اون-
لار اوچون اساس مقصد قیزیل قره‌ملنك خام امال حاضرلاو پلانینڭ
تولدیریلوویدر. ایسته‌رسه بو تورکستان خلقی، دهقانینڭ قانی، جانی
حسابنه بولسون. فیض‌الله خواجه کبی ایمانسز شیطانلارنی ایسه اوز موقع-
لاریندان باشقا هیچ بر نه‌رسه علاقه‌دار ایتمه‌یدر... اونلار موسقوا پلانی
تولدیریلا آلمای قالسا، گناهسز تورکستان دهقانینی اعدام ایتمه‌ك یولیله
بولسادا، اوز موقعلارینی ساقلاب قالو کبی چیر کینلککه قادار حاضردرلار.
یوقاریداغی 3 سوم 80 تیین‌نك افاده ایتدیکی حیاتی معنانی آڭلاماق او-
چون اونی اشیا بهاسی بیله‌ن اولچه‌ب کوروش کیره‌ك.

بوکونکی چه‌خوسلوواقیانك ساویت حکومتی صمیمی دوستلاریندان
بری بولغانندا هیچ کیمسه‌نڭ شبهه‌سی یوقدر. بالخاصه چه‌خ سیاسیله‌ری

ساویت روسیا حقندا مثبت معلومات تاپیب تارقاتو اوچون کوب اورونماق-
دالار. مه‌نه شو ساویت دوستی چه‌خوسلوواقیا پارلامانی دیپوتاتلاریندان
بری ساویت روسیاغا قیلغان بر تیکشیرو سیاحتی سواگندا غایتده قیزیق
معلومات نشر ایتدی. بو معلومات ایچنده ساویتله‌ر مملکتنده‌کی اشیا بهاسی
مثاللاری‌دا بار. بو چه‌خ مبعوثینڭ کورسه‌تووینچه:

Iنچی جنس ئه‌کمه‌ك کیلوسی (*) 3 سوم 90 تیین؛
IIنچی جنس ئه‌کمه‌ك کیلوسی 2 سوم 40 تیین‌در.

باشقا جنس اشیادان چه‌خوسلوواقیادا تخمیناً 15 قرون تورارلق بر
بالا کوینه‌گی ساویت روسیادا 350 قرون قیمتینه، چه‌خوسلوواقیادا
12-15 قرون آرالاریندا ساتیلاتورغان بر چفت بالا ایتیگی ساویت روسیادا
380-400 قرون آراسندا تورادر. باشقا اشیا بهاسی‌ده شو نسبتده‌در.

ایمدی بر اویلاب کوره‌یلیك. هه‌ر هه‌کتار باشینا اورتا حسابدان
3 یاریم تسه‌نتنه‌ر (قیرغزستانغا کوره 7 یاریم، تورکمه‌نستانغا کوره 4 یاریم)
آرتیق اونوم آلیب مکافات قازانغان بر قولخوزدا ایشله‌وچی تورکستان
پاختاچی دهقانی بر کونلك ایش حقینا بر کیلودان آزراق برینچی جنس،
بر یاریم کیلودان برآز آرتیق ایکنچی جنس ئه‌کمه‌ك آلا بیله‌جه‌کدر.
یاخودده او بالاسینا بر کوینه‌ك وه یا بر چفت ایتیك آلا بیلمه‌ك اوچون
15 کونده‌ن آرتیق ایشله‌مه‌ك مجبوریتنده‌در.

بو وضعیت قارشیسندا تورکستان دهقانینڭ قیزیل روس ایمپه‌ریا-
لیزمینه مجبوری خدمت یولندا آچ-یالانغاچ قالغانلیغانی، یوقسا «میلیو-
نه‌ر»لگنده‌نمی سویله‌ش توغرو بولادر. بو حقداغی حکمنی اوقوچیلا-
ریمزنڭ بیطرف انصافلارینا قالدیرامز...
طاهر

آیلقسز آچ معلمله‌ر

«باشلانغیچ مکتب اوقوتوچیسی آله‌کساندر په‌ترووبچ میخایلوفنڭ
37 یللق خدمتی»، «پروفه‌سور مه‌رکولوویچ وه پروفه‌سور بورژیمله‌رنك

(*) بر کیلوغرام تخمیناً 2 یاریم قاداقدر.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

35 يىللق خدمتلەرى» ، «پروفەسور برودسكى‌نىڭ 25 يىللق تويى» ، «پروفەسور آنتونينا آلەكسەيەونا شوروخوۋانىڭ 20 يىللق ايشى» وە ينە توركستانىنك ايندى فلان يىريدە ياشاوچى فلان روس ، فلان يهودى‌نىڭ فلان يىللق معارف ساحەسنداغى خدمتلەرى حقندا اوزون اوزون مقالەلەر وە اولارنىڭ رسملەرىنى باسيب ، ساويت حكومتىنىڭ معارف وە معارف خادملەرى قايغيروچيسى بولغانىنى تكرار تكرار يازودان چارمايتورغان توركستان ساويت غازيتالارى بيتلەرندە توركستانلى معلملەرنىڭ احوالى حقندا شونداى خبرلەر بار :

«يهبودى رايونيدا اوقوتوچيلارغا اوز وقتيدا معاش بيرمەيديلەر. آينيقسا سوادسز لار وە چەلە سوادليلارنى اوقوتوش قورسلاريداغى اوقوتوچيلار معاش آلالماى سرسانلار. بونداى اوقوتوچيلار خدايزاد قيشلاق شوراسيدا يانوار آيىدان بويان بر تين هەم حق آلغان ايمەسلەر. اوقوتوچيلار حق طلب قيليب رايون معارف بولومى مديرى آلديغا بارسالار ، او «بار ، سەنلەردىك معلم كيرەك ايمەس ، يوقالىڭ ، كوزومگە كورونمەڭلەر!» ديب هايداب چيقارادى. اوقوتوچيلار رايون معارف بولومى مديرى اوستيدەن قاشقادريا دائرەسى (اوكروغى) معارف بولوميگە شكايت قيلغان ايديلەر ، براق هيچ بر نتيجە چيقمادى... اوقوتوچى : جورە جبار.»

(«قيزيل اوزبيكستان» 36 .7 .22).

«قالينين رايونى معارف بولومى مەنى شو يىل يانوار آيىدا مولوتوف ساويتيدەگى «ايركين» قولخوزىنىڭ بالالار باغچاسينا مربيە قيليب بيلگىلەدى. باغچادا 8نچى آپريلغاچا ايشلەدم. لاكن بر تين هەم حق آلالغانم يوق. قولخوزدا اعضا بولماغانيمز سببلى باغچا مديرەسينى هەم ، مەنى هەم ايشدەن آلديلار. قولخوزنىڭ طلبيگە موافق قولخوزغا اعضا بولوب كيريب ، مەن شو باغچانىڭ اوزيدە مديرە بولوب قالدم... مەن پول سوراسام «شو يىردەسەنكو ، بر كون آلارسەن» ديب كوتديرە بيرديلەر. آخر ، حق طلب قيليب رايون اجراقوميغا عريضە بيردم. مسئلە پرەزيديومدا كورولدى ، حق تولەشنى رايون معارف بولوميگە تكليف قيلديلار... بو تكليف

هەم تأثير قيلمادى. باشلانغيچ وە اورتا مكتب خادملەرى برلگى أدارەسى هەم حق تولەشنى طلب قيليب رايون معارف بولوميگە خط يازدى. براق هيچ قايسيسندان نتيجە چيقمادى.

قاچان بارسام ، معارف بولومى مديرى «پول يوق ، تورا توريڭ ، آلارسيز» ديب كوڭلومنى آوتماقچى بولادى. نيمە اوچون مەنى شونچا سرسان قيلاديلار ايكەن. حيرانمەن. شكور قيزى.»

(«قيزيل اوزبيكستان» 36 .8 .27)

آلما-آتانىڭ أڭ بويوك توركچە غازيتاسى «سوسيالدى قازاغستان»نك 36 .8 .2 تاريخلى ساندا «خورلق كورگەن معلم» باشلغى آستندا شو حادثە بيلديريلەدر :

«عزيزنىڭ قازاغستان آغارتو قوميسارلغينىڭ اويغاروى بيلەن آلما-آتا سنجاغى (اوبلوستى) آغارتو بولومندە نوسقاوچى بولوب ايشلەگەنينە مەنە 5-6 آى بولدى. شوندانبيرى عزيز اوز ئەڭبەگينى يىريدە بەجەريب كيلگەن. عزيز بر كونى ، كيچەگى بيتمەى قالغان يوموشينى خدمت وقتينا قادار بتيريب تاشلاين ، ديگەن اوى بيلەن كيگەشكە ايرتە كيلدى. باشقا خدمتچيلەر برآزدان سوڭ كيلە باشلاديلار. أڭ سوڭ سنجاق (اوبلوستيق) اوقو بولومى باشليغى اورونباسارى شميت يولداش كيلدى. براق شميت يولداشنك توسى ساوق ، كوندەكى آمانلاشوويدا يوق. شميت بولمەدە اوتورغان خدمتچيلەرگە بوينىدا بورماسدان اوزينك اورنينا باريب اوتوردى.

ايشيك ياقدا اوتورغان بر يولداشى «عزيز ، سەنى شميت يولداش چاقيرادى» ديدى. عزيز يوگوروب ، كوندەگيديك كولومسيرەب كيليب شميت يولداشغا سلام بيردى. شميت اونىڭ سلامينا قولاق سالمادى. عزيزنىڭ بيتنە بر قارادى‌دا «سەن بوكوندەن باشلاب قاسكەلەن آوداندا‌غى «تورار» اورتالاو مكتبنە ديرەكتور بولوب باراسين. حاضردان باشلاب بوغالتەر بيلەن حساب ياسا!» ديدى‌دە بويروق يازوغا كيريشدى.

عزيز 5-6 ساعت چاماسندا كيگەشدەكى بارچا ايشلەرين بتيريب ، قاسكەلەن آودانينا يوروب كيتدى. بوندا كيليب مكتبنىڭ بورونغو ديرەك-

توردان یوموشنی آلیب ایشلەی باشلادی. آرالقدان بر آی اوتمەسدەن نورجان اوغلی کیلدی، «سزنی اوبلوستیق آقارتو بولومی اورنگزدان آلیب مەنی یوباردی» دیب، عزیزگە بر چاقیریق اکاغذی بیردی. بو کاغذدە «سز مکتب یوموشین نورجان اوغلینا تاپشیریگزدا، اوزگز آلما-آتاغا قایتگز» دیلگەن ایکەن. عزیز مکتب یوموشین یەگی کیلگەن دیرەکتورغا تاپشیریب، آلما-آتاغا قایتب، آقارتو بولومینگ باشلیغی یانینا کیلیب، مزگیلسز یوروشینگ سببینی سوراسا، او «سەن مکتب بیلەن اینتەرنات یوموشین آلیبسگدا بالالار یورتی (detdom) یوموشین آلماغانسگ. شونگچون چاغیرتدم» دیدی. عزیز: «مەن بوندان کیتەرکەن شمیت یولداشلە کیلیشکەن ایدم. شمیتدە راضیلغن بیرگەن ایدی» دیدیسەدە، آقارتو بولومینگ باشلغی قولاق سالمای «مەنگ اوندا یوموشم یوق، سەن آقسو ایلە بالقاشنگ برینە بارارسگ» دیدی.

«مەن بول آودانلارغا بارالمایمین. شهردە اورس مکتبندە اوقوب یورگەن یاش بالالارم بار. اوقو یلینگ اورتاسندا اولاردان اوزاب کیتسەم، اولارغا کیم قاراشادی. اولار مەنگ خراجتم بیلەن اوقیدلار. ممکن بولسا مەنی یاقین آودانلارنگ برینە یوباریگ. بالالارنی اوقودان چیقارمای، خراجت بیریب، اوقو یلینگ سوگینا قادار اوقوتا تورایین» دیسەدە عزیز سوزینی تیگلاتالمادی.

آقارتو بولومینگ باشلغندان خیر بولماغاندان سوك عزیز، قازاقستان آقارتو خلق قومیسارلغینگ اورونباساری بایماقان اوغلینا «مەنی تالدی قورغان آودانینا، بولماسا سرخانغا یوباریگ» دیب مراجعت قیلدی. بوندان‌دا نتیجە چیقماغانینی کورگەن عزیز، اوزینگ خدمتدەن بوشاتیلیشین سوراب، نویابر آیندان ئەگبەك حقی حسابینی کورسەتکەندە، آقارتو بولومی مدیری «موندای آقچا بزدە تاپیلمایدی» دیب، بر تین بیرمەیتورغانن سیزدیردی. مونی ایشیتکەن عزیزنگ موینینا سو قویولدی. او خدمتدەن چیقدی. فقط ئەگبەك حقین آلالمادی. باشلانغیچ وە اورتا مکتبلەر خادملەری برلگینە چاقیم قیلغان ایدی. اوندان‌دا جواب بولمادی.

حکومت ایلە فرقەنك خلقنی آقارتو یولنداغی سوزلەرین اورونلاوچون بار کوچ-جیگەرین سالیب، چین اخلاص بیلەن 18 ییل آقارتو میداندا ئەگبەك صرف ایتکەن چیلیکبای اوغلی عزیز سیاقلی خلق معلمین آقارتو بولومینك شونچا خورلاوغا قانداى حقی بار؟ م. مصطفی اوغلی».

«مەن (Novorasey) آودانندا، میرزویان آتنداغی ایت، سوت ساوخوزندا 1936نچی یلنك برنچی غینوارندان باشلاب سواد آچو مکتبینك اوقوتوچیسی بولوب ایشلەدم. برنچی آپریلغاچا اوقوتوب، سوادلانتریلغان آداملارنگ سانینا قاراى ئەگبەك حقی آلدم. یوموشچیلار قومیتەسی باشلیغی، ایندی آیینا 108 سوم ئەگبەك حقی بیرەمز. اوقوتا بیر، دیدی. برنچی سەنتابرگەچە اوقوتدم. یوموشچیلار قومیتەسی باشلیغی سوگغو کیزدە ئەگبەك حقمنی تولەودەن باش تارتدی. «سەنگ ئەگبەك حقگنی آودان اوقو بولومی تولەیدی» دیدی. ئەگبەك حقمنی اوقو بولومندەن یا یوموشچیلار قومیتەسندەن آلالمای تورامەن. چیننده ئەگبەك حقمنی کیم تولەوگە تییش... اوقو بولومی آنیغین آچیب، ئەگبەك حقمنی اوندوروب بیرسە ایکەن. قمر اوغلی». («سوس. جول» 36 .9 .28).

«چالقار، سار بولاق ساویتندە 1936نچی یلنگ باشندان بیری ایکی یردە سواد آچو مکتبندە اوقوتوب کیلدیم. 15نچی آپریلدان باشلاب بر آوغوستغا قادار اوقوتوب تییشلی ئەگبەك حقیمنی آلالمای اوتورامین. آوول ساویتی، آودان اوقو بولومی ئەگبەك حقیمنی ئەنە بیرەم، مەنە بیرەم دیب جوزوب کیلەدی. تییشلی اورونلار ئەگبەك حقیمنی آلیب بیروگە چارە قوللانسا ایکەن. بیکجان اوغلی» («سوسیالدی جول» 24.10.36).

« 1935نچی یلدان بویان رحیمقول قیشلاغی ساویتیدەکی «باومان» وە «قهرمان» قولخوزینگ سوادسزلق وە چەلە سوادلیلقنی بتیریش مکتبیدە اوقوتوچیلق قیلیب کیلەمەن. لاکن مەنگە 2 یاریم آیدان‌بیری معاش بیرمەیدیلەر. بو حقدا رایون معارف مدیری ایلە معارف برلگی رئیسیگە بر نیچە مرتبە عریضە بیردم. لاکن مەنگ حقلی طلبیم نتیجەسز قالدیریلماقدا. عریضە بیلەن ایش بیتمەگەندەن سوك اوزم اوچراشقانیمدا

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولليازمىلار ئامبىرى

معارف مدیری «سه‌نگ معاشیگنی هه‌م بز آلیب بیره‌مزمی ؟» دیب کاییب بیردی. کیمگه باریب عرض قیلیشیمنی بیلمه‌ی، اوقوتوچیلار قونفرانسیاسیدا حلال محنت حقمنگ بیریلیشینی ینه برکره طلب قیلغانیمدا، معاش بیریش اورنیغا مه‌نی اوقوتوچیلقدان بوشاتیب یوباردیلار... ایشانقول اوغلی.» («قیزیل اوزبیکستان» 18. 9. 36).

آلما‌آتا، آقتوبه وه تاشکند غازیتالاردان آلیناراق یوقاریدا کتیریلگه‌ن وه تورکستانلی معلمله‌رنك قاندای سیقینتیلار ایچنده ایکه‌نلکله‌رینی کورسه‌ته‌تورغان خبرله‌ر، باشقارمامزغا منتظماً کیلیب تورغان عشق آباد، بوخارا وه پیشپه‌ك غازیتالاری بیتله‌رنده‌ده اوچراتیلماقدادر.

میخایلوف، مه‌رکولوویچ، بورژیم، برودسکی، شوروخوولار دولت مؤسسه‌له‌رینگ وه رسمی کشیله‌رنگ قاتناشیغی ایله 37، 35، 25 وه 20 ییللق خدمت یوبله‌ی‌له‌رینی بایراملارکه‌ن تورکستانلی معلمله‌ر، آیلارچا رسمی مؤسسه‌له‌رده سوروندیکله‌ری حالدا، معاشلارینی آلالمایدرلار، حتی بعضیلاری، حلال حقلارینگ توله‌نیشینی طلب ایتدیکله‌ری اوچون، اوقوتوچیلقدان بوشاتیلیب یوباریلادرلار. بو وضعیت، موسقوانك یورتیمزدا یوروتدیکی مستملکه سیاستی نتیجه‌سنده‌ن توغمشدر.

37، 35، 25 وه 20 ییللق خدمتله‌ری طنطنه ایله قارشیلانغان کیلگیندیله‌رنگ باریسیدا طبیعی چار زمانی مکتب کورمش کشیله‌ردر. چولپان‌نگ بر یازیسندان آله‌کساندر په‌ترو‌ویچ میخایلوفنگ 1894ده تاشکندده‌کی معلمله‌ر مکتبی (سه‌مه‌ناریا)نی بتیرگه‌نلگی آنگلاشیلماقدادر. مه‌رکونوویچ 1901نچی ییلدان بویان تورکستاندا ایکه‌ن(*).

1900ده تحصیلینی بتیرگه‌ن وه حاضر تاشکندده ایشله‌ب‌تورغان بورژیم‌نگ تورکستانغا قاچان کیلگه‌نلگی ساویت غازیتالارنداغی یازولاردان آنیق آنگلاشیلمایدی. 25 ییللق خدمتی طنطنه‌لی صورتده ایسله‌نگه‌ن پروفه‌سور برودسکی ایسه تحصیلینی 1908ده بتیرگه‌ن وه 1920ده

(*) بو کشی مشهور میسیونه‌ر وه اسلام‌ـتورك دشمانی آستراؤموف یاقینلارندان بولوب، اوشا آستراؤموف مدیرلك ایتکه‌ن سه‌مه‌ناریادا هه‌مده تاشکند غیمنازیومندا معلم ایدی.

تاشکندگه کیلیب، اوشال وقتدان‌بیری موندا چالیشیب تورار ایکه‌ن. تحصیلینی 1911ده بتیرگه‌ن شوروخووا ایسه تاشکندگه 1916ده کیلگه‌ن ایکه‌ن. بولارنگ باریسی‌دا بوروننو وه ایمدیگی روس أداره‌سینگ مادی وه معنوی یارده‌می آرقاسندا چالیشیب، یوبله‌ی بایراملارینی‌دا بوکونگی ساویت دورنده یاساماقدا وه ساویت نشریاتی، ساویت مؤسسه‌له‌ری‌طرفندان تقدیر ایتلمه‌کده‌در. حالبوکه مینگ تورلو آغیرلقلار ایچنده اوزینی‌حاضرلاغان وه میخایلوفلاردان مینگ دفعه آغیر شرائط ایچنده معلملك مسلکیگه کیریب چارلق أداره‌سی طرفندان مینگ تورلو قیناولارغا اوچراغان تورکستانلی معلمله‌رنك کوپی ساویت روسیا مظالمی آستندا أولوب کیتدیله‌ر. ساغ قالغانلاری‌دا «زیانلی» تاپیلیب، ساویت زندانلارندا، سورگون یرله‌رنده چوروتولمه‌کده‌له‌ر. «ساویت حکومتی ایله بولشه‌ویك فرقه‌سینك خلقنی آقارتو یولنداغی سوزله‌رین اورونلاو اوچون 18 ییلدان بویان ئه‌گبه‌ك صرف ایتکه‌ن چیلیکبای اوغلی عزیزکبی تورکستانلی معلمله‌ر» ایسه هه‌ر تورلو یارده‌مده‌ن محروم بولوب، کونله‌رینی کوپنچه آیلقسز یوقلق وه خورلقلار ایچنده کیچیرمه‌کده‌له‌ر. بولارنگ کوب قیینلقلار ایچنده خلق بالالارینی آقارتو یولندا قیلیب‌تورغان خدمتله‌ری، بولشه‌ویك مظالمی آرقاسندا أولگه‌ن، أولدورولگه‌ن مرحوم مسلکداشلارینگکی ایله برابر، یاقین کیله‌جه‌کنك ایرکین تورکستاندا ایسله‌نه‌جه‌ك وه تقدیر ایتله‌جه‌کدر.

اوقتای

*

1917نچی ییل خاطره پارچالاری

VIII.

(باشی 76–79 وه 82–84نچی سانلاردا)

یازوچیدان: «یاش تورکستان»نگ بو سانی تورکستان مختاریتینك 19نچی ییل دونومینه توغرو کیلگه‌نیده‌ن خاطره‌منك بوقسمینی شوحادثه‌گه حصر ایتدم.

م.

«یاش تورکستان»دا هەر ییل دیەرلك «خوقند مختاریتی» مسئلهسینه دائر مخصوص مقاله نشر ایتب کیلەمز. ملی حرکتمز باریشندا بوکون تاریخکه قاریشقان تورکستان مختاریتی بوکونکی تورکستان ملی قورتواوش حرکتینك باشلانغیچ مرحلەسیدر. اونگچون‌ده او ملی کورەشیمز تاریخنده اهمیتی بویوك بر حادثەدر. بوگا ایك یاخشی وه آیدین شهادتنی ساویت مطبوعاتینك اوگا قاراتقان توختاوسز هجومی بیرمه کدەدر. آوروپا هەم آمریقاداغی تورکستان ملی حرکتی تیکشیروچیلەرینك تورکستان مختاریتنه عطف ایتدیکلەری اهمیت‌ده بونی کورسەتمه کدەدر(*).

ایمدی 19 ییل سوگرا بز بوتون یاگلیشلقلاریمزنی آچیق کوروب بیلیب اوتورامز. فقط 1917نچی ییلغی یاگلیشلقلار اوچون بزنی تنقید ایتوعینیله یەگی گنه یوره باشلاغان بالانی گەندیره کلەدیکی، ییقیلدینی، توپ‌توغرو یوروب کیتمەدیکی اوچون تنقید ایتوگه اوخشایدر. 1917نچی ییل بزنك «سیاسی توغوم» ییلیمز ایدی. مختاریت ایسه بزنك قورقاـقورقا آتقان برنچی «ملی سیاسی» آدیمز ایدی.

بولشەویکلەر تورکستان مختاریتی اوچون ایگ کوب مەنی سوکەدرلەر. آرادا یالغز غیر صمیمی، قلبه‌کی دوستلارغنا ایمەس، حتی صمیمیتلەرنده ذره قادار شبهەم بولماغان یاقین دوستلارمدا مختاریت مسئلەسی اوچون مەنی عیبلەب، تنقید ایتب قویادرلار. بولشەویك سوکوشلەرینی، تورکستان ملی کورەشی یولندا قیلغان متواضع فعالیتم اهمیتینك دشمان طرفندان تقدیر ایتیلووی وه او زحمتلەریمنك «مکافاتی» دیب قبول ایتەمەن. غیر صمیمیـقلبه‌کی دوستلارنك سوزلەری توختاب اوتوروغادا آرزیمایدر. صمیمی دوستلاریمنك تنقیدلارینی ایسه «اوز اوزینی تنقید» شکلنده قبول ایتەمەن.

1917نچی ییلی آپریل باشندا پەتەرسبورغدان آیریلار آلدندا مەن، او زمان بوتون روسیا کولەمنده رول اویناماقدا بولغان پەتەرسبورغ ایشچی وه سالداتلار شوراسی باشلوغی نیکولای سیمونوویچ چخەئیدزه یانینا

(*) آشاغیدا 41نچی صحیفەده‌کی ستانفورد اونیوەرسیتەسی تکلیفینه باقیلسین.

باردم. او زمان بوندای بر زیارت بر مجبوریت شکلنده لازم ایدی. چونکه او زمان موقت حکومت سیاستی دیەرلك پەتەرسبورغ ایشچی وه سالداتلار شوراسی طرفندان بیلگیلەنمه کده ایدی. مەن چخەئیدزه بیلەن انقلابدان کوب اول تانیش ایدم. 4نچی دولت دوماسی سوسیال دەموقرات فراقسیونی لیدەری گورجی چخەئیدزه انقلابنگ باش کونلەرنده «بوتون روس انقلابچی دەموقراتیسی»نگ برنچی قاتارندا تورار ایدی. اونگچون‌ده پەتەرسبورغ ایشچی وه سالداتلار شوراسی رئیسلگینه سایلانماقله روس انقلابی باش وکیلی دیەرلك درجه‌گه ایریشکەن ایدی. طبیعی بزنگ مصاحبەمز تورکستان اوستنده بولدی.

چخەئیدزەنگ بزنگ باشلایاجاق ایشیمز حقنداغی سورغوسینا مەن: «بز تورکستان اوچون مختاریت ایستەمه کچیمز. اونگچون‌ده بزنك فعالیتمز مەنه شو مختاریتکه حاضرلق قاراقتەرنده باراجاقدر» دیب جواب قایتاردم.

چخەئیدزه مەنم بو جوابمدان هورکوب کیتکەندیك بولوب:

— الله عشقینا، یولداش چوقای اوغلی، مملکتداشلاریگز آراسندا مختاریت حقندا سوز قیلماڭ. برنچیدەن: بو حقدا سویلەو ایمدیلك بر آز ایرتەدر. ایکنچیدەن: سزنگ تورکستان کبی بر مملکتده مختاریت درحال استقلال وه سەپاراتیزمگه طرف آتیلغان توغرو بر آدیم بولادر» دیدی.

مەن اونگه اوزیمزنك درحال مختاریت اعلان ایتمەك وه یا مختاریتلی أداره بیریلووینی طلب ایتب چیقماق نیتنده بولولمادیغمزنی، مجلس مؤسسان توپلانماسینی کوتەجه‌گیمزنی، ایمدیلك یالغز مملکت وه خلقمزنی بو مختاریتکه حاضرلاو ایشی بیلەن اوغراشاجاغیمزنی آگلاتدم. اونگ هورکدیکی سەپاراتیزم مسئلەسینه یاناشیب: «روس انقلابچی دەموقراتیسی اونلارچا ییلدانبەری اعلان ایتب کیلدیکی ملتلەرنك حریتی حقنداغی شعارلارینا صادق قالدیقچا سەپاراتیزم قورقوسینا اورون بولماسلیغینی» آگلاتدم.

چخەئیدزه مەنم ایضاحاتم بیلەن قانیقمادی هەم بزنگ مختاریت مسئلەسینی آچماسلیغمز اوستنده اصرار ایتدی وه روسیا انقلابچی دەموـ

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

قراتيسينك روسياداغى بوتون خلقلارغا يىرلى ، ملى خصوصيتلەرينىدە تأمين ايتەجەك بر ماهيتدە كيك حريت بيرەجەگينى ، توركستان كبى روس تأثيرى يوق ديەرلك درجەدە ، خلقى بوتونلەى باشقا كولتور ، قان وە دينده بولغان بر يىردە مختاريتنك تيزگنه سەپاراتيزمگه آيلانيب كيتەجەگينى ، انقلابچى وە دەموقراتيك روسيا تيشندا خلقمز وضعيتينك ياخشى بولماياجاغينى آڭلاتدى.

حادثات بز توركستانليلارنىدا آلداتديغى كبى ، روس انقلابچى دەموقراتيسى ليدەرى گورجى چخەئيدزەنك اميدلەرينىدە بوشقا چيقاردى. توغومينك سكزنچى آيندا ياق روسيا انقلابى بولشەويكلەر قامچيسى آستينا توشوب ، روسيا انقلابچى دەموقراتيسىدە توزانغا آيلاندى. مختاريتدەن قورقوب اوتورغان چخەئيدزە بولسا مستقل گورجستاننك باشلوغى ، گورجى مجلس مؤسسانينك رئيسى وە گورجستان آوروپا هيئتينك باشچيسى بولوب قالدى...

بز قورولتايلاريمزدا مختاريت حقندا آچيق سوز قيلماديق. فقط بزنك ملى مركزيمز ، ولايت قوميتەلەريمز دائرەسندە ايڭ كوب مشغول بولونديغمز موضوع بو ايدى. بز او زمان مختاريتنى شوندای توشونەر ايديك: توركستاننك اوزينه مخصوص تشريعى وە اجرائى مؤسسەلەرى ، يعنى قانون ايشلەب چيقاراتورغان پارلامانى هەم ايشنى يوروتەتورغان حكومتى بولوناجاقدى. تيشقى سياست ، ماليه ، يوللار هەم حربيه ايشلەرى عموم روسيا فەدەراسيونى حكومتى ايشى ديب تانيلاجاقدى. معارف ايشلەرى ، محلى يوللار مسئلەلەرى ، محلى أدارەلەر ، عدليه هەم يىر مسئلەلەرى بوتونيسى محلى مختاريت حكومتى ايشلەرى ديب كورولەر ايدى. بز بالخاصه توپراق-يىر مسئلەسينه اهميت بيرمەكدە ايديك. بز اوردو قورولوش مسئلەسندەدە بر قانچا اساس اوزگەرتمەلەر كيريتمەكچى ايديك. مثلا: عموم روسيا اوچون قورولغان قوماندانڭ قاراماغندا بولونماقلە برابر توركستانليلارنك عسكرى خدمتلەرينى توركستاندا كوروب توركستاندا قالمالارى بزنڭ اوچون مهم بر مسئله ايدى.

مەنە بزنك او زمانكى اساس تاسلاغيمز بو ايدى. تفصيلاتغا كيريشمەديك. بزنڭ ايڭ مهم اوروڭوشلاريمزنڭ برى ملى قادرولار مسئلەسى اوستندە ايدى. ايستەنيلگەن پرەنسيپلەرنى اعلان ايتب بولادر. هەر نەرسەنى حتى كوكدەگى آينى ايستەمەكدە ممكن. فقط كيرەكلى قادرو بولماغاندا ، كيرەكلى انسان كوچى وە باشقا وسائط تاپيلماغاندا ، بوتون بو گوزەل تيلەكلەر قورو سوزدەن گنه عبارت بولوب قالادى ، خلق وە دوستلاردا ناراضى بولادى ، دشمان كولەدى.

بزنڭ او زمان ايش يوروتوچى ملى قادرومز يوق بولماسادا ، احتياجمزدان كوب آز هەم كوچسز ايدى. اگردە بز اوزيمز ايسكيچەگنه ياشاب ، ملى سياسى تورموشيمزغا روسيا قاتيشماغان ، خوجاليغمز بو قادار اوزون ييللار ايچندە روسيا خوجاليغى بيلەن باردى-كيلدى قيليب اوگا باغلانماغان ، نهايت بز بوتون توركستان اوچون بوخارا وە خيوە خانلقلارنداغى ايچكى سياسى وە اجتماعى وضعيت بيلەن راضى بولوب قالا بيلسەك وە او حالدا قالونى تيلەسە ايديك ، او وقت طبيعى قادرو مسئلەسندەكى آغيرليق اوز اوزندەن توشوب قالاجاق ايدى. تأسف ، كه وضعيت بوندای ايمەس ايدى. بوتون اويلاب باش قاترولاريمزغا رغماً أدارى جهتدەن روسياغا باغليليغيمز كبى بر «حقيقتنى» چيقاريب آتالماديق. بونڭ اوستنه يەنە مهم بر نقطەنى ايسلەشمز كيرەك. او زمان توركستاندا بردەن برگه روسيادان بوتونلەى آيريليب كيتە آلو فكرينى قبول ايتەرلك پسيخولوژى ، احوال روحيه حاضرليغىدا يوق ايدى...

ملى مركز شاه اسلام شاه احمد بيك گه توركستان مختاريتى عمدەلەرى اوچون ماتەريال حاضرلاب تقديم ايتيشنى حواله ايتدى. بو ايشدە اوگا محمود خواجه بيهبودى افندى ، عبيدالله خواجه وە مەن ياردەمدە بولوندوق. توركستان مختاريتينى قورو اوچون محلى روس عنصرلارينكدا قاتناشى كيرەك بولدى. فقط بو توركستان مختاريتى تورغوزولوشندا بزيمله برگەلەشيب ايشلەيەجەك روس عنصرى قايدا؟ تاشكنددەكى بوتون روس جماعتى غروپلارى بزگه قارشى ايديلەر. يالغز كيچيك

گنه روس بایلاری غروپی ایله سول سوسیالیستلەردەن آیریم کشیلەر (مثلا و. پ. نالیفکین) گنه بزنگ فکریمزگە قوشولارلار ایدی. تاشکندده‌کی روس جماعتی یالغز تورکستاندا مختاریت أدارەسی توزغوزوغاغنا قارشی بولوب قالماسدان، عمومیتله تورکستانلیلارنگ روسلار بیلەن تیگ حقدا بولولارینا قارشی ایدی. بو قاراشدا سوسیال دەموقرات بەلیکوف وە فیتەرمانلار ایسکی مأمور ماللیتسکی، یەفرەموف وە باشقالاری ایله بر ایدیلەر. یالغز سوسیال‌رەوولوسیەنەر وادیم چایکیننگ مهم رول اویناديغی فەرغانه ایشچی وە سالداتلار شوراسی تورکستان طلبلەرینی قطعی صورتده یاقلادی. اییول سوگلاری، آوغوست باشلارندا، پەتەرسبورغدا بولونديغم زمان موقت حکومت اعضالاریله بر نیچه کره تورکستاننگ کیلەجەگینه دائر مصاحبەده بولوندم. اعتراف ایتیشیم کیرەك، کە مەنم کوروشديگم کشیلەر تورکستاننك مختاریت حقینی اعتراف ایتب گنه قالماديلار، حتی مجلس مؤسساندا اونی یاقلاونی وعد ایتديلەر...

وقت کیچدیکچه روسیا انقلابی سولغا طرف یوما لاندی. نهایت 7نچی نویابر (25. X .)دا او بولشەویکلەر هەم سول سوسیال‌رەوولوسیونەرلەر قولینا توشوب قالدی. بولشەویکلەر بولسا مجلس مؤسساننی توپلاونی وعد ایتديلەر. حتی اونلار موقت حکومتنی مجلس مؤسساننی توپلاونی اوزاتقانلق بیلەن عیبلەرلەر ایدی. بزده مجلس مؤسساننی کوتەیلیکمی؟ یوقسا درحال مختاریت اعلان ایتەیلیکمی؟ دیگەن سورغو قارشیسندا قالدیق. هەر طرفغا یوللاغان سورغولاریمزغا «تورکستاننگ روسیادان بوتونلەی آیریلیب کیتووینی، هیچ بولماغاندا مختاریتنی درحال اعلان ایتو کیرەك» دیگەن جواب آلدیق. سیردریا، فەرغانه، سمرقند ولایت قومیتەلەری بر آغزدان درحال أولکه قورولتاییی چاقیرونی ایستەدیلەر. یدی سو وە تورکمەنستاننگ آیریم قضا قومیتەلەرندەن ایریشیب کیلگەن وثیقەلاردادا عینی طلب کورولمەکده ایدی. عینی زماندا بز روس تشکیلاتلاری ایله مذاکره یوروتدوك. سوسیال‌رەوولوسیونەلەرنگ بر قسمی، کرەستیان تشکیلاتلاری نمایندەلەری، ایشچیلەرنگ بر قسمی،

دیەرلك بوتون مأمورلار، بانقالار، صنایع ایگەلەری بوتونیسی مختاریتنی یاقلاماقچی ایدیلەر(*).

فوق‌العاده قورولتای 17 .12 .8 (17 .11 .25)دە، یعنی روسیادا بولشەویکلەر ایش باشینا کیلگەندەن تام بر آی سوگرا، خوقندده توپلاندی. بو قورولتای حقیقی معناسندا تورکستان ملی برلگینی تمثیل ایتمەکدەایدی. بولشەویکلەر تورکستانلیلارنی پارچالاپ قورولتای توپلانیشیغا قارشی قیلغان حرکتلەرندە موفقیتلی چیقماديلار. نهایت بولشەویکلەرده قومیسار پالتاراتسکی‌نی اوز ممثللەری ایتب قورولتایغا یوبارو مجبوریتنده قالدیلار. بولشەویك ممثل سیرچی گنه بولوب قالمادی. قورولتای وکیللەری بیلەن مذاکرەگە کیریشدی، حتی تاشکندده‌کی «ساونارقوم» اسمندەن قورولتاینی قوتلاب سوزده سویلەدی.

پالتاراتسکی «بزده تورکستان مختاریتینی ایستەیمز» دیدی. اوننگ سوزینه کیمسه ایناندی. فقط اوننگ قورولتایغا قاتناشووی، قورولتاینی قوتلاب سوز سویلەوندەنده تورکستاندا ساویت حکومتینك ملی نیگیزی یوقلیغی برآزدا آچیق وە آیدین بولوب کورونوب قالدی.

هیهات! یەنە شو بزنك حاضرلیقسزلیغمز، جانلی تەخنیکی کوچلەریمزنك آزلیغی، خلقمز کتلەسینك سیاسی توشونو، کورودەکی یتیشمەگەنلگی قارشیمزغا چیقدی. بزنك بو بختسزلقلاریمز سانچا آز بولسادا کوچلو تشکیلات هەم بول قورالغا ایگه بولغان دشمانیمز فائدەسینه یارادی. مختاریتمز ایکی آیغنا یاشایا بیلدی وە کوچلو، قورالّی دشمان قارشیسندا ییقیلدی...

* * *

مەن بو کورەشیمزنك بعضی بر حادثەلەرینی قیسقاغنا ایسلەب اوتمەکچی بولامەن. خوقند شهری اوتقا توتولا باشلاغان ایدی. هەر طرفدان اوقچاچار وە میلتق آتشلەری، قول بومبالاری پاتلاماسی ایشیتیلمەکده

(*) طبیعی، روس غروپلارینك بردەن برگه تورکستان مختاریتی طرفداری بولوب کورونوشلەرینك سببی، اولارنك بزنك خلققا سیمپاتی کورسەتکەنلکلەرندن ایمەس، یالغز بولشەویکلەرگه قارشی دشمانلغندن ایدی. م.

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

ایدی. اوزاقدان توپ کورولتوسیده کیلمه‌کده ایدی. بولشه‌ویکله‌ر بزگه اوز ممثلله‌رینی یوباردیلار وه مه‌نم «خوقند حربی انقلاب قومیته‌سینه» تاپشیریلوویمنی طلب ایتدیله‌ر. بولشه‌ویك نماینده‌له‌رینی، خوقندده بولغان حکومت اعضالاری یانندا، مه‌ن قبول ایتدم. آرقاداشلاریمنگ رأیینی کوتوب تورمایچا اوزوم جواب قایتاردم: «بولشه‌ویکله‌ر شهرنی اوتقا توتونی درحال توختاتسالار وه تینچ خلققا قارشی اشدت کورسه‌تمه‌سلککه سوز بیریب اولار هه‌م باشلوغینی بزنك ملی مرکزیمزگه تاپشیریب قویسالار، مه‌نگ هه‌م اوز اوزیمنی خوقند حربی انقلاب قومیته‌سینه «امانت» اولاراق تسلیم ایتشکه حاضر ایکه‌نیمنی» سویله‌دم. بولشه‌ویك نماینده‌له‌ری کیتدیله‌ر، ایرته‌سی کونی گنه قایتب کیلدیله‌ر. خوقند هه‌ر طرفدان اوراليب آلینب بولدی. سمرقندده‌ن، تاشکندده‌ن، فه‌رغانه‌ده‌ن بولشه‌ویك عسکرله‌ری کیلدیله‌ر... هه‌ر طرفدان بزنگ آداملاردا کیلدیله‌ر. فقط کوبچیلگی اوزون تایاق، توقماق، بالتا، بویوك پیچاق کبی نه‌رسه‌له‌ر بیله‌ن قوراللانغان ایدی. ایگ یاخشی قوراللانغان کشینگ قولندا بر آو ملتیغی بار ایدی. اونلارنی توپلاب سیل کبی آقیتب کتیرگه‌ن عامل یالغز بولشه‌ویککه قارشی شدتلی دوشمانچیلق تویغوسی ایدی. بو وضعیت ایچنده یوروتولغان کوره‌شنك نتیجه‌سی حقندا ایکی تورلو فکر بولالمایدر.

بو کونکی بر حادثه‌کبی ایسله‌یمه‌ن. ایرته‌له‌ب ساعت 11ده‌ن 20 مینوت کیچکه‌نده یانیمغا یه‌گی بولشه‌ویك نماینده‌له‌ری کیلدی. بو سفر یه‌گی طلبله‌ری اولتماتومینی کتیرگه‌ن ایدیله‌ر. بولشه‌ویکله‌ر بو سفر: 1)مختار حکومتینك ساویت حاکمیتینی تانوووی؛ 2)تورکستان خلقینی ساویت حکومتینه بویسنوغا چاقیریب بیانامه نشر ایتوووی؛ 3) اهالینی قورالسزلاندیرو، خلق قولندا بار بوتون قورالنی بولشه‌ویکله‌رگه تاپشیرو؛ 4) ملی حکومت میلیس تشکیلاتینی تارقاتو وه هکذا طلب ایتیلمه‌کده ایدی. بو وقت حکومت اعضاسندان میرعادل، عبدالرحمن اورازای، هدایت بیك یورغولی هه‌م مه‌ن خوقندده ایدیك(*). بزنگ جوابمز قیسقاغنا ایدی:

(*) ناصر خان توره نمنگاندا، هه‌رتسفه‌لد سمرقندده، عبیدالله خواجه عشق آباد-

بز بو اولتیماتومنی قبولدان بوتونله‌ی باش تارتدیق. آرقاداشلاریمنگ طلبی اوزرینه مه‌ن بولشه‌ویك نماینده‌له‌رینه قاراتیب شو جوابنی بیردیم:

— کوچ سزنگ طرفدا، بزده ایسه اوز ملی حقمزنی تانیغانلقدان باشقا بر کوچ ایمدیلك یوق. بز بو کوره‌شده سزنگ بزنی یینگیب چیقاجاغنگزغا هیچ شبهه ایتمه‌یمز. بونگله برابر سزنگ حاکمیت حقگزنی، تورکستاندا ساویت حکومتینی تانونی بز ایشله‌ی آلمایمز...»

بز بولشه‌ویکله‌رگه بو جوابنی بیره‌رکه‌ن، بزله‌ر تورکستان ملی مختاریت حکومتی اعضاسی بولاتوروب بولشه‌ویك حکومتینی تانیب قویساق، اوزیمزنی تورکستان خلقینك بولشه‌ویکله‌رگه قارشی یوروته‌جه‌ك کوره‌شنده قاتناشو حقندان محروم ایتکه‌ن بولامز، دیگه‌ن اویده ایدیك. بزنگ او زمان مملکتمزنك او موقعگه تام لایق ممثلی بولماغانلیغمزدا ممکن. فقط بونگله برابر تقدیر بزنی او ملی ایشنگ باشینا چیقاریب قویغان ایدی. بز اوز طرفمزدان باشلانیب بوتون خلقمز طرفندان توغرو تاپیلغان بو ایشنك یوکله‌تدیگی مسئولیت درجه‌سینه کوته‌ریلیشکه اوروندوق. ملی ایشیمز تهلکه قارشیسینا کیلگه‌نده‌ن، خلقمز، ایشیمز وه اوزیمز اوچون، تهدید آستندا بولسادا ساویت حکومتنه بویسینو وه یا اواگا اختیاری صورتده حاکمیتنی تاپشیرو درجه‌سینه توشونی هیچ بر صورتله لایق تاپمادیق. چونکه بز یالغز حاکمیتنی اختیاری صورتده بولشه‌ویکله‌رگه تاپشیروگنه ایمه‌س، حتی بولشه‌ویك حاکمیتنه قارشی آچیق تاوش بیرمه‌گه‌نلکده بولشه‌ویکله‌رگه قارشی یوروتوله‌جه‌ك ملی کوره‌شده بالخاصه باشچیلق ایتو وه یا بونده‌ای بر دعوا حقینی بتیره‌در، دیگه‌ن اویده ایدیك.

بولشه‌ویك نماینده‌له‌ری چیقیب کیتدیله‌ر. 20 دقیقه سوگرا، یعنی 11ده‌ن 40 مینوت کیچکه‌نده، بولشه‌ویکله‌ر بزنگ اوتوردیغمز اوینی آتش آستینا آلدیلار. اوق سیزغیلاری ایچنده بز خوقند ایسکی شهری کوچه‌له‌ری ایچینه کیریب کیتدیك. او زمان مه‌نم یانمدا ارکان حرب ضابطی

سمرقند یولندا؛ عابدجان بوخارادا؛ شاه احمد بیك ایسه خوقند قورغانی ایچنده ایکه‌ن بولشه‌ویکله‌ر قولیغا توشوب قالغانلار ایدی.

بر لهلی بار ایدی. اسمینی اونوتوب قویدیغم بو کشی عسکری تشکیلاتمز شعبهسی مدیری ایدی. اوزی بزنگ ملی ایشکه یوره کدهن بیریلگهن کوب قابلیتلی بر بیلهرمهن ایدی. اونگ ایمدی قایدا ایکهنینی بیلمهیمهن. اگرده اوز ایلنده وه یا دنیانك باشقا بر بورچه گنده یاشاماقدا ایسه ملی کوره‌شمزنگ آغیر دورهسنده کورسهتکهن صمیمی خدمتی، یاردهمی اوچون صمیمی تشکرلهریمزنی بیلدیرهمز. أولوب کیتکهن بولسا، اونگ انسانی روحینی حرمتلهرله سلاملایمز.

ملی مختاریت کورهشیمز چاغندا تورکستانلیلار قاتارندا کورهشکهن لهلی ضابطلاردان بریده ایمدی وارشاوادا یاشاب‌تورغان یونوشا‌گزوسکی‌در. اونگ‌دا ملی دعوامزغا قیلغان خدمتلهری اوچون یوره کدهن تشکرلهر ایتهمز.

شرقی تورکستانداغی تاریخی وقعهلاردان

باشقاردادان: توبهنده باسیلماقدا بولغان مقاله بزگه شرقی تورکستاندان کوندهریلمشدر. مملکتمزنك بعضی تاریخی وقعهلاریدان بحث ایتهتورغان بو مقاله، یازما تاریخی وثیقهلارغا اساسلانمای خلق آغزیدا سویلهنه یاتقان طرزده یازیلغانیدان؛ تاریخی قیمتیده شوگا کوره اولچهنمهلیدر. وقتیمز وه مجموعهمز حجمینك مساعده ایتدیکی قادار مقالهنك بعضی نقطهلارینی آیریچا ایضاح ایتب اوتوشنی لازم تاپدیق. ایضاحات اوچون چوقان ولیخانوفنك روسچا اثرلهریله پهفتسوفنك روسچا «شرقی تورکستان سیاحتی» نام کتابیدان وه "D. C. Boulger„نك «یعقوب بیك حیاتی» („The life of Yakoob Beg") دیگهن اثرندهن فائدهلهندیك.

موندان ایکی یوز ییل ایلگهری هدایت‌الله خواجه لقب حضرت آپپاق خواجه سمرقند یاقینیداغی دهبید دیگهن قصبهسیدان کاشغارغا کیلگهن چاغیدا 33 یاشدا ایدی. آز کونده عزت، شرف قازانیب، خلق آراسیدا اسلام قاعدهسیگه موافق تشویقات، ترغیبات یورگوزوب، شرقی تورکستانداغی تورکلهرگه ییللارچا طریقت یولیله اخلاق، آداب اور-

گهتدی(1). شول وقتدا ختایلار وه قالماقلار یارکندنی مرکز قیلیب، کاشغارغا کاشغارلیق ساقی بیك وه باقی بیك دیگهن کهتتهلهرینی حاکم قیلغانلار ایدی. شو بیکلهر حضرت آپپاق خواجهگه چین یوره کدهن مرید بولغانلار ایدی. آپپاق خواجهنگ شرقی تورکستاننك کوب جایلاریدا مریدلهری بولغان سببلی وقتدان استفاده قیلیب، یورتنی ختایلاردان قوتقاریش چارهسیگه کیریشدی وه مریدلهرین اوز مقصد یولیغا سالیب، شرقی تورکستاننی ایکی ییل ایچنده آزاد ایتدی. اخیراً آقسو بیلهن کاشغار اورتاسیداغی قاراتاغ سوغوش میدانیدا شهید توشوب، مبارك جسدی کاشغارغا کیلتریلیب دفن ایتلدی(2).

موندان تقریباً بیر یوز اون ییل ایلگهری حضرت آپپاق خواجهنگ تورونی (نبیرهسی) جهانگیر خان توره(3) عمر خان(4) قومانداسی

(1) حضرت آپپاق خواجه شرقی تورکستانغا بوندان ایکی یوز ییل ایمهس، اوچیوز ییلچا ایلگهری کیلگهن بولسا کیرهك. آپپاق خواجه یالغز «طریقت یولی» بیلهن مشغول بولماسدان، شرقی تورکستاننك سیاسی حرکتلهریگه ههم جدیتله قاتناشیب، کاشغار خانی اسماعیل طرفندان مملکتدهن چیقاریلغان. فقط سوگرادان، 1678نچی ییلی، تیبهت دالای‌لاماسی واسطهچیلغی ایله شرقی تورکستاننك او زمانغی حاکمی قالماق خانی «غولدان تسهرهن» طرفندان یارکندگه «نائب‌الخان» اولاراق بیلگیلهنگهن. برآز وقت اوتکهچ، بو وظیفهدهن واز کیچیب، اوزینی شرقی تورکستاندان چیقیب کیتیشکه مجبور ایتکهن اسماعیل خاننك قارداشی محمد امین‌نی اوچتورفاندان چاقیرتیب آلیب، اونی خلق طرفندان خان اعلان ایتدیرگهن.

(2) آپپاق خواجهنك قبری کاشغار شهرینك شمال شرقیسندا، شهردهن 6 چاقیریم چاماسندا اوزاقلقدادر.

(3) جهانگیر خان آپپاق خواجهنك تورونی ایمهس. قولیمزداغی تاریخی منبعلاردا جهانگیر خان شجرهسی شوندای کورسهتیلهدر: جهانگیر خان‌نك آتاسی صالح خواجه (یعنی ساریمساق خواجه)؛ ساریمساق خواجه ایسه برهان‌الدین‌نك اوغلو؛ برهان‌الدین احمد اوغلو؛ احمد مهدی اوغلو؛ مهدی آپپاق خواجه اوغلی. دیمهك جهانگیر خان آپپاق خواجهنك بیشنچی بوغونندان بولوب چیقادر. جهانگیر خان‌نك توغوم ییلی 1783در.

(4) بو عمر خان خوقند خانی بولسا کیرهك. او وقتغی شرقی تورکستان ایله خوقند خانلغی آراسنداغی آگلاشما (معاهده) بویونچا، شرقی تورکستانلی سیاسی مهاجرلهر، او جملهدهن جهانگیر خان، شرقی تورکستانداغی سیاسی وضعیتگه قارشی سیاسی حرکتده بولونماسلق مجبوریتنده ایدیلهر. دیمهك بوکون بزلهرنك باشیمزغا کیلگهن، بوتونیمزنی هیجانغا کتیرگهن

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

آ ئالى ز ، نمانەدەن كاشغارغا كيلگەن. شرقى وە غربى توركستانڭ
ر نغو بيزر ديگەن بير ايدى. شو بيردەن مخفى بر آدام
كاشغارنڭ ايناتچلي دشيلەرى يانيغا يوللانغان وە مخابرە سوگيدا بربر-

1826نچى يىلنىڭ ماى آيندا جهانگير خاننگ توپلاديغى عسكرلەر باش لوغى اولاراق كاشغار ولايتندەكى «دولت باغ» ديگەن جايدا ختاى اور دوسينى يەڭيب كاشغار- نى قوتقارغان سابق انديجان قورغانى قوماندانى

عيسى داد خواه

لەريگە كومەكلەشيب كاشغار ختايلاردان آزاد ايتلگەن. سوڭرا حربگە كيرەكلى نەرسەلەر مكمل روشدە طيارلانيب، ايكى يىل ايچيدە يەڭگى حصار، ياركند، مارالباشى شهرلەرى آلينب، آقسوغا باريش خصوصيدە

وە اوورونسز ديب تانيديغمز بعضى دولتلەرنك ياقيمسز حركتى، او وقت، يعنى بوندان يوز يىل بورون، خوقند كبى تورك وە اسلام خانلغى طرفندان شرقى توركستان توركلەريگە قار-
شى روا كورولگەن... عمر خان 1822دە وفات ايتدى. بوندان فائدەلەنيب، جهانگيرخان
درحال شرقى توركستانغا اوتدى وە حركتكە كيريشدى.

عمر خان ايلە منظوم مخابرە يوروتولور كەن، آقسوداغى ختايلارغا ياردەم كيليب قالدى. بو صورتلە كوچەيگەن ختايلار جهانگير خان تورە اوستيگە هجوم ايتديلەر. بر آى قادار محاربە بولدى. جهانگير خان تورە كاشغار- دان بر كونلك ميكيول ديگەن موضعدە عسكرلەريني توپلاب توراركەن، هەركيم تورەنى تيريك توتسا باجين خانيدان مكافات اولاراق شهر حاكم- لگيني قازاناجاغى وە آيدا 200 يامبو كوموش آلاجاغى اعلان ايتلدى. كوچاليق عشور بيك ديگەن بر خائن چيقيب بو وظيفەنى قيلوغا وعدە بيردى وە جهانگير خاننى، عسكرلەرى فەرغانە طرفيغا كيتب تنها قالغان فرصتدە توتوب، ختايلارغا كيلتريب تاپشيردى. اولاردا جهانگير خاننى باجينغا يوبارديلار. باجين خانى(5) جهانگير خانغا «سز نيمە سببدەن قورقماى كەتتە خانغا قارشى كورەشديگز؟» ديگەن سوراقنى بيريب، باشقا سوزگە اوتمەى، قيليچى بيلەن جهانگير خاننى چاپدى وە عشور بيككە وعدە قيلغان انعاملاريني بيريب، كوچا حاكملگيني ارثى روشدە بيريب يوباردى. حاضردا هەم مذكور بيكنڭ اولاديدان بعضى مأمورى ايشلەردە چاليشاتورغانلار باردر.

مذكور مجاهد جهانگير خان تورەنڭ اوغلى بزرك خان تورە(6) موندان ايلليك سكز يىل ايلگەرى امير لشكر ملا عالمقول(7) ذريعەسى بيلەن كاشغارغا توشكەن. سببى صديق بيك قيپچاق كاشغارنى ختايلاردان

(5) جهانگير خان 1828نچى ييلى توتولوب پەكين شهريگە يوالاندى وە او ييردە بر نيچە ييلدان سوڭرا أولدورولدى. (مقالەدەكى «باجين خان»دان «پەكين خانى» قصد ايتلگەن ايمەسمى ايكەن؟).

(6) بزرك خان جهانگير خاننك يالغزغنا اوغلو ايدى. شرقى توركستاندا 1857 چى ييلى ختاى حكومتيگە قارشى عصيان چيقاريب، شو ييلنك كوكلەمندە كاشغارنى قوتقا- ريب، او وقت خوقندە ياشاب تورغان بزرك خاننى خان كوتەرگەن ولى خان تورە ايدى. بو كشى جهانگيرنك توغما آغاسى محمد يوسف خواجەنك ايكنچى اوغلودر. بزرك خان خو- قندەن كيلمەسدەن بورون، 1857نچى ييلنك كوزندە كاشغار قايتادان ختايلار قوليغا توشوب قالدى.

(7) عالمقول خوقند خانى سيد خان ناميدان حكمرانلق يورگوزەر ايدى.

آليب (8)، ملا عالمقولغا خط يازيب، بول خطيدا في سبيل الله امير لشكر جناب عالمقول اوچون كاشغارني ختايلار قوليدان آزاد قيلغانين بيلديريب آستينا مهرين باسقان. شول وقتدا روسلارنك آق مسجددەن تاشكينت گە تامان كيلولەري احتمالي بار ديگەن خبر كيليب تورغان ايدي. امير لشكر ملا عالمقول بر مونچا عذرلەر تيلەب، بزرك خان تورەمني باشليق قيليب، يانيغا ياور يعقوب قوشبيگي‌ني قوشوب، كاشغارغا صديق بيك حضوريغا يوباردي. صديق بيك، بزرك خان تورەمنك يولغا چيققانين آڭلاب، شهريني آينەبند قيليب، اوزي بر مونچا نظامي عسكرلەري بيلەن تورەمنك استقباليغا چيقيب، شهريگە آليب كيريب، عموم كەتتە-كيچيك حضوريدە تورەمني اوز قاعدەلەريگە موافق آق كيگيز گە ساليب، خان اورداسيغا آليب كيريب، تورەمني خانلق مسنديدە اولتورغوزدي. سوڭرا عموم خلق تامانيدان تورەلەر تبريك ايتليب، سورناي، ناغارالار بيلەن غزلخانلق قيلندي وە:

اندیجانلق (9) تورەم كيلدي، مەنە ايمدي اوينايميز
مېڭ ييللار حاكم بولسا، ديداريغا تويمايميز...

ديگەن قوشوقلار آيتيلدي (10).

بر مونچا وقت حربي كوچلەر توپلاندي. كوڭلگە آقسو، كوچا، قارا شهر، اورومچي، تورفان شهرلەريني آلماق توشدي. حكيم خان تورەم اوغلي عيني بيك، نار محمد پروانەچي، محمد سعيد پانصاد، آتا باي پانصاد وە نوروز پانصادلارنك باشچيلقلاريداغي اون بيش ميڭ آتلق عسكرني اورومچي تامانغا يوباريب، اوزي بولسا بيش ميڭ قادارعسكري بيلەن آقسو شهريني ايكي آيدا تصرفيگە آلدي. كوچا بولسا اوزيچە

(8) 1863نچي ييلنك كوزونده (سوڭ بهارندە).
(9) شرقي توركساندا غربي توركستانليلارني كوپنچە « انديجانلق » ديب آتايدرلار.
(10) بزرك خان تختدە اوتورغان بولسادا، حقيقي دولت باشي يعقوب بيك ايدي. 1867 نچي ييلي شرقي توركستاننك بويوك ختاي وە كيچيك ييرلي حكمدارلاردان آزاد اتيليب بيرلەشتريلگەندەن سوڭ، بزرك خان مكەگە حجگە كيتدي، اوندان قايتقاندا فرغانەگە كيليب توروب قالدي. يعقوب بيك « بدولت آتاليق غازي » لقبي ايلە خان اعلان اتيلدي...

تسليم بولدي. او زمانغي اورومچي‌دەكي باشليقلارغا، يعني داخو ايلە شيخوغا، خط يازيليب، عسكرلەر بارغونچا اطاعت ايتسەلەر محاربە بولماسليغي بيلديريلدي. ختاي باشليقلاري اطاعت ايتمەك ايستەمەديلەر. اون سكز كونلك محاربەدەن سوڭ اورومچي فتح ايتلدي. ختايلاردان اون ايكي ميڭ أولدي. مسلمانلاردان سكز يوز شهيد بولدي. بو ظفر شرقي توركستاننك هەر طرفيدا سيوينچلەر اويغاتدي. عسكر باشليقلاريغا انعام وە منصبلار بيريلدي. حدودلار بيلگيلەندي. اوشاقتال شرقي، ايرگەشتام غربي، قارانغولق تاغ جنوبي، موزداوان شمالي حدود نقطەلاري اولاراق بيلگيلەندي. علمالار فتواسيچا خانلق، سلطانلق قبول قيلينماي آتاليق غازي لقبي موافق كورولدي. بريتانيا حكومتيدەن 30 000 قادار دومبولە ميلتيق ساتيب آلندي. توركيەگە سلطان عبدالعزيز خان حضوريغا تاشكندلك قاضي خان تورەم قيمت بها ساوغالار بيلەن يوباريلدي. تورك سلطانيدان يارليق كيلدي. آتاليق غازيغا ميرآخورلق منصبي بيريليب، زرين كمر وە بر قيليچ بيلەن توركيە حربيە نظارتنە منسوب كشيلەردەن محمد افندي ديگەن مبارك بر ذات براي تعليم يوباريلدي. آتاليق غازي بو مرحمتلەرگە شادلانيب، خطبەلارني‌دا توركيە سلطاني نامينە اوقوتدوردي. سلطان ناميغا پوللار، سكەلەر اورغوزدي. آتاليق غازي شرقي توركستاندا آلتي ييل محاربە ايتدي؛ توقوز ييل حكمرانلق قيلدي. مذكور سنەلەر ايچيدە تجارت، زراعت، صناعت ترقي ايتدي. هەر شهردە بنالار سالندي. آتاليق غازي‌غا سياستدە، عدالتدە، فتوحاتدا ايكنچي تيمور ديیلسە ممكن. افسوس كە نيمە سببلەر بولسا بولدي. آقسو شهريدە بر كيچەدە يانيداغي محافظلاري قوليدان زهر ايچيب أولدي. الله رحمت ايلەسين (11).

11) يعقوب بيك پسكينت (فرغانە)ليك بولوب، 1820 چامالاريدا توغولغان. آتاسينك اسمي پير محمد ميرزادر (« محمد لطيف » دە ديرايكەنلەر). يعقوب بيك 1871نچي ييلنك (29) 17نچي مايندا وفات ايتمشدر.
يعقوب بيكنك وفاتندەن سوڭ، اونك ياراتديغي شرقي توركستان دولتي - كاشغار، آقسو وە خوتەن دېگەن اوچ خانلققا بولونوب، اوغوللاري بيكقولي بيك، حكيم خان تورە وە نياز بيك قولّلاريغا كيچدي. اوغوللارينك بريسي حق قولي بيك أوز قارداشي بيكقولي بيك طرفندان أولدورولدي.

حکیم خان تورەم بیلەن اوغلی عینی بیك باجیندەن کیلگەن ایللیك میڭ عسکر باشلیغی زونکتونگە ایلە آلتی آی محاربە قیلیب ، فرغانە طرفیغا یوزلاندی. شرقی تورکستاندا قایتادان ختایلار حاکمیتی اورناشدی. ق. ت.

☆

«باتر بولشەویك آمانگەلدی» حقندا حقیقت

بر قانچا وقتدانبەری تورکستان قازاق غازیتالاری بیتلەرندە ایگ کوب اوچراتیلاتورغان بر اسم — 1916نچی یلی تورغای دالالارندا روس حکومتیگە قارشی کوتەریلگەن خلق عصیانی باشلوقلارندان بولغان ایمان اوغلی آمانگەلدی‌نڭ اسمی‌در. اونڭ حقندا غازیتا وە مجموعەلاردا معلوم طرز وە روحدا «تاراشلانیب» یازدیریلغان حسابسز مقالە ، «خلق آقین» (شاعر)لاریغا اوڭا آتاب چیقارتیلغان جیرلار ، حاضرلانغان وە حاضرلانا یاتقان صحنە اثرلەرندەن باشقا آمانگەلدی تورموشندان فیلم یاسالماقدا وە بعضی شهرلەردە اونڭ خاطرەسینە آبدەلەر تورغوزولماقدادر.

بو مقالە ، جیر ، صحنە اثری ، فیلم وە آبدەلەردەن مقصد – «الیف»نی «تایاق» دیب گنە تانیغان ، تورغای قضاسندان باشقا یر ، اوز اوروغندان باشقا ایل کورمەگەن عوام آمانگەلدینی دنیادا تەڭی بولماغان انقلابچی ، ملت وە ملیتچیلکدەن «یوقاری» بین‌المللچی بولشەویك ، دینگە دشمان ، تورکستان تورکلگینی روس بولشەویزمی وە بین‌الملل انقلابچیلق بیلەن «طبیعی» وە سیقی باغلاشترغان بر «سیما» ایتب کورسەتیشدەن عبارتدر. انصاف وە قلملەرین ساتقان قازاق تورك ادیبلەری مایلی اوغلی بی‌محمد وە موسرەب اوغلی عابدنك روس یازوچیسی وسەوولود ایوانوف بیلەن بیرلەشیب «سوسیالدی قازاغستان» وە «قازاغستانسکایا پراودا» غازیتالارندا یازیب کیلدیکلەری مقالەلەردەن آمانگەلدی «بولشەویك سیماق» بولوب کورونوب تورسا ، «خلق آقینی» ایسەنبای اوغلی ساعت دیگەننك

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولیازمىلار ئامبىرى

عینی «سوسیالدی قازاغستان»نڭ 14 وە 16 سەنتابر سانلارندا باسیلیب چیققان «آمانگەلدی‌نڭ چابو یلی» هەم «ایردیگ أولومینە» باشلوقلی «جیر»لاردان آمانگەلدی‌نڭ «طبیعتغا» یاقینراق سیماسی کورونمەکدەدر.

ایسەنبای اوغلی ساعت 1916نچی یلی آمانگەلدی قوماندانسی آستندا تورغای شهرینە هجوم ایتکەن، بوکونلەردە او آقتوبە تیمیر یولی بویوندا «ئەلەواتور» (دولت غەللە آمبار خانەسی)دە ایشلەب یورگەن بر «بولشەویك» ایشچیدر. طبیعی ، ایسەنبای اوغلی هەم آمانگەلدی‌نی «تاراشلاب» ، بویاما لاب ، بولشەویزم مذهبیگە اوتکوزمەکچی بولادی. فقط مقصدیغا ایریشە آلمایدی. آمانگەلدینڭ «سوغوش یولداشی» ایسەنبای اوغلینك یازغانلاریدان آمانگەلدی نە بر صنف کشیسی ، نە ملتندەن بیزگەن بین‌المللچی ، نەدە خدادان بیزگەن دینسیز بولوب کورونەدی.

«آمانگەلدی‌نڭ چابو یلی» باشلوقلی «جیر»نڭ باش طرفندا:

«قسیم بولوب پادشاەدان
اکەڭ دنیا بولدی تار

. . . .

اوتکەن جولدیز ایچندە
سوغوس قیلدی دواندا
ساربوز — سالدات ایکی جار»

دیلگەن آقیننڭ «سربازی» (ساربوزی) قازاق تورکلەری ، «سالدات»ی روسلاردر. 339 قاتارلق جیردا «ساربوز» بیلەن «سالدات» — «ایکی جار» (قارما-قارشی ایکی طرف) بولوب تورماقدادر. دیمەك آمانگەلدی «ساربوزیندان» بوکون بولشەویك ایشچیسی بولوب یورگەن آقین ایسەنبای اوغلینڭ شهادتینچە ، 1916نچی یلغی قوزغالان «صنف مجادلەسی» ، یعنی تورکستان تورك گەدایلارینڭ روس ایشچی وە گەدایلاریلە برلەشیب ، تورکستان تورك وە روس بایلاریغا قارشی یوروتگەن

کورەشی ایمەس، بالعکس عموم تورکستان تورکلەرینگ عموماً روسلار-غا قارشی بولغان ملی کورەشیدر.

روسلارنگ تورکستانلیلارنی «صنف»غا آیرماسدان ایزمەکدە بولغانینی ایسەنبای اوغلینگ ایکنچی «جیری» «ایردیگ أولومینە»دەن کورمەکدەمیز:

«قارا سایدان قالیگ جاو
چیققاندا ایلگە آرالاب،
کورینگەن قازاق بالاسین
آتیب، تالاب، جارالاب

. . . .

بالالار چولاب «بابالاب»،
آتا، آنا زارلاب «بالالاب»
تورغاندا آترەد قامالاب
آمانگەلدی آل جەتدی»

. . . .

بوکون بولشەویك بولوب یورگەن ایسەنبای اوغلینگ

«جاریغی بولسین ساربوزغا
سالداتقا بەریب توماندی»

دیگەنینی اوقوساگیز، 1916نچی ییلغی عصیاننگ تورکستان تورکلەریلە روسلار آراسنداغی ملی سوغوش بولغانلغی داها آیدینراق بولوب کورونمەکدەدر.

«اولسەڭ شهید»...، «روحیگا دعا، رحمت»...
آرماندا کیتدی قیرچین جاس
اکیزدە سسین اوجماغ قیز حور(ی)گا...»

دیگەن جملەلەر نە عصیانچیلار، نەدە اولارنگ باشلوقلارندان بولغان آمانگەلدی (هەمدە بولشەویك ایسەنبای اوغلینگ بوکونلەردەدە)نگ

خدادان بیزگەن ایمانسز، دینسز بولغانینی کورسەتەدر. بالعکس، «ساربوز»لاریغا «أولسەڭ شهید» دیب «اوجماغ حوری»لارینی وعد ایتب یورگەن آمانگەلدی دیندار بر سیما بولوب کورونمەکدە ایمەسمی؟

آمانگەلدینی، او أولگەندەن سوڭ، بولشەویکلەر قاتاریغا کیرگیزیب آلیشقا برگنە سبب اونگ سواگراق، 1919نچی ییلی یازندا، «آلاچ اوردا»چیلار قولندان أولگەنلگیدر. «آلاچ اوردا»چیلار آمانگەلدینی «بولشەویك» بولغانی اوچون أولدورمەدیلەر. بو حادثەنگ حقیقی تاریخچەسی شوندایدر:

آمانگەلدی «قیپچاق» اوروغندان ایدی. 1917نچی ییل کوکلەمی انقلاب باشلانغاندان سوڭ، تورکستان تورکلەرینی سوغوش جبهەسندەکی «لاشمانلق» خدمتیگە آلیش توقتاتیلدی. موقت حکومت طرفندان تورغای قومیساری تعیین ایتلگەن علیخان بوکەیخان تورغای خلقینی عصیاننی توقتاتیب تینچلق تورموشغا قایتیشقا دعوت ایتدی. علیخان بیلەن برلکدە، اونگ ایگ یاقین دوست وە مصلحتچیلاری بولغان احمد بایتورسون وە میر یعقوب دولات هەم خلق آراسیغا بیاننامەلەر تارقاتیب، دالا ولایتی اهالیسینی تینچلیققا چاقرادرلار. احمد بیلەن میر یعقوب «آرغین» اوروغندان بولغانیدان تورغای بویی «آرغینلاری» اولارنی تیگلادیلاردا، «خان» آتالغان «قیپچاق» عبدالغفار بیلەن «قیپچاق» آمانگەلدی تیگلامادیلار؛ نتیجەدە کیچە روسلارغا قارشی عصیاندا برلەشکەن تورغای قازاق تورکلەری «آرغین»-«قیپچاق» بولوب آیریلیب بربرلەریگە قارشی قورال کوتەردیلەر...

خلق آراسیغا «انقلابدان سوڭ روس مهاجرلەری روسیاغا قایتب کیتەرلەرمیش» دیگەن یاگلیش خبر تارقاتیلدیدا، روسلاردان قالاتورغان ییر تقسیمی مسئلەسی چیقیب قالدی. «أولدورولمەگەن آیقنگ تیریسی اوچون «آرغین»-«قیپچاق» قبیلە جانجالی باشلاندی. «خان» عبدالغفار بیلەن «باتر» آمانگەلدی «قیپچاق» اولاراق «آرغینلار»غا هجوم یورگوزە باشلادیلار. هیچ بر وقت قبیلەچیلگی سیزیلمەگەن وە سیزیلمە-

یه‌جه‌ك احمد بایتورسون بیله‌ن میر یعقوب دولاتغا اولار «آرغین» باشلوقلاری دیب قارای باشلادیلار... عبدالغفار، بالخاصه آمانگه‌لدی‌نك قبیله‌چیلگی او درجه‌گه کیتدی، که اولار یاقین کشیله‌ری واسطه‌سیله 1917نچی یبلی اوره‌نبورغدا بولغان عموم قازاق قورولتایی، سوك 1918نچی یبلی یازندا مه‌ن ایرغیز وه تورغای دالالارینی کیزیب یورگه‌نم وقت مه‌نك‌ده «قیپچاقلیغمنی» ایسله‌ب، «توره» علی‌خان بوکه‌یخانغا «آرغین» احمد وه میر یعقوبغا قارشی «بزگه سیاسی یولباشچیلق ایتیگز» دیب دفعه‌لارچا مراجعت قیلدیلار. مه‌ن، طبیعی، قبول ایتمه‌دم. چونکه بر تورکستان تورك خادمی اوچون، تورکستان ملی استقلالی بایراغی آستیغا کیرگه‌ن برکشی اوچون «آرغین»، «قیپچاق» ایمه‌س، حتی «قازاق»، «اوزبیك»، «تورکمه‌ن» دیب‌ده تورکستان تورکله‌رینی پارچالاش سیاسی وه ملی أولومدر...

نهایت تورغای دالالاریغا یالغاندان «آلاچ اورداچی»مه‌ن دیب، «قیپچاق» اوروغندان چیققان خائن چوقوندی ایوان استه‌پنوف = علی جانگه‌لدین کیلیب چیقدی. یالغز باشی قازاق دالاسیغا تومشوغینی‌دا سوقالمایتورغان استه‌پنوف-جانگه‌لدین‌نگ یانیندا روس قیزیل غواردیاسی توراردی. آز وقت اوتکه‌نده‌ن سوك «قیپچاق» استه‌پنوف-جانگه‌لدین «توره» علی‌خان وه «آرغین» احمد بیله‌ن میر یعقوب‌غا قارشی «قیپچاق» آمانگه‌لدی‌نی قوزغادی. ایکیسی برله‌شیب اطرافلاریغا روس قیزیل غواردیاسی ایله روس موژیکله‌رینی توپلادیلار. قیزغین سوغوشلار باشلاندی. یولوندان آداشقان وه «بولشه‌ویك» سوزی «قیپچاق»نگ روسچا ترجمه‌سی دیب اوزینی «بولشه‌ویك» دیب آتاغان عوام آمانگه‌لدی «آلاچ اوردا»چیلار بیله‌ن بولغان بر سوغوشدا أولدی.

حقیقت بودر. بوکون بولشه‌ویکله‌ر «باتر بولشه‌ویك» آمانگه‌لدی‌نی «ملتچی، عکس‌الانقلابچی میر یعقوب دولات أولدوردی» دیب تورکستان تورکله‌رینگ ایگ درایتلی ادیب وه خادمله‌رنده‌ن بولغان محترم بر سیمانی أولدورمه‌کچی بولادیلار. کیم بیلیر، بلکه بولشه‌ویکله‌ر میر یعقوب دولاتنی أولدوروب‌ده قویدیلار...

چوقای اوغلی مصطفی

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

«سواد میدانی»دا

«یاش تورکستان»نگ اوتکه‌ن (82) سانندا ساویت حکومتی سواد چیقارو سیاستی پلانلارینی نقل ایتکه‌ن ایدیك. او پلانغا کوره 1936نچی ایگ سوگگی 1937نچی یبلی سوادسزلق بوتونله‌ی بتیریلگه‌ن بولوناجاقدی.

مه‌نه ایمدی، 1936نچی یبلی 4 اوقتوبر تاریخلی «قازاغستانسکایا پراودا»دا «کوپورتورولگه‌ن سانلار» باشلوقلی بر یازیدا اوچراتدیقلاریمزنك بر قسمینی نقل ایتب اوتمه‌کچی‌مز.

1936نچی یبلی قازاغستاندا 450 میگی سوادسز، 150 میگی چه‌له سوادلی اولماق اوزره 600 میگ کشی اوقو-یازو اوگره‌نیب چیقاجاق ایدی. بو پلاننگ اورونلانووی جوده یامان بارا یاتیر. مه‌نه بر نیچه مثال: آقتوبه‌ده 3398 کشینك سواد اوگره‌نووی کیره‌ك ایدی. بر قسم سواد مکتبله‌ری تیکشیریلگه‌ن. 238 کشی اوقوتووی لازم کیلگه‌ن 8 مکتبده 4-3 کشی گنه اوقور ایکه‌ن.

فرقه تشکیلاتلاری سواد چیقارو ایشی حقندا هیچ قایغیریب‌دا اوتورماسلار ایکه‌ن. آقتوبه فرقه قومیته‌سی أولکه فرقه مرکزینگ سوادچیقارو مسئله‌سی اوستنده چیقارغان قرارینی آچیب‌دا باقماغان ایکه‌ن.

باشقا رایونلاردادا وضعیت بوننگ عینی. مانوق رایونندا پلان بویونچا اوچ میگ کشینگ سواد اوگره‌نووی کیره‌ك ایکه‌ن، رایون معارف أداره‌سی باشلوقلاری آوغوست آینداد برگنه بولسادا ایشله‌ب تورغان سواد مکتبی کورسه‌ته آلماغانلار.

رایون فرقه قومیته‌سی کاتبی سوادسزلقنی بتیرو ایشینگ یامان وضعیتده بولغانینی اعتراف ایته‌در. او «بزده‌ن ایکین-یغین حقندا سورایدرلار. سواد حقندا سوراوچی یوق. اونگچون سواد مسئله‌سی شو حالدا یاتادر» دیدر.

قازاغستان مرکزی آلما-آتادا بو یبل 15 یاریم میگ کشینگ او-

قوتوأووی کیره‌ك ایکه‌ن، یالغز 6700 کشی‌گنه اوقوتولغان ایمش. معارف أداره‌له‌ری رسمی بیلدیروله‌رنده 9266 کشی اوقوتولماقدا دیب کورسه‌تیلسه‌ده، حقیقتده بو یوق ایمش. مثلا شهر معارف أداره‌سینگ 1450 کشی اوقیدر دیب کورسه‌تدیکی دائره‌ده 346 کشی‌گنه اوقیدر ایکه‌ن. ایمدی تورکستاننگ باشقا طرفلارندا بوندان باشقاراق منظره باردر دیب اویلایسزمی؟ او وقت کوب یاڭلیشاسز.

یوقاریداغی رایون فرقه کاتبی سوزینه دقت ایتگز. ساویت‌حکومتی تورکستاننی گامیش سیغیر دیب گنه توشونه‌در. اونی تورکستاندا یالغز پاختا، یولڭ، ایپه‌ك، تیری وه باشقا ماللار قیزیقترادر. او بو ماللارنی ممکن قادار آرتیق چیقاریب آلو اوچون تورکستاننگ طبیعتی، خلقینگ کوچنده‌ن قالای استفاده، استثمار ایته بیلو یولینی‌غنا قیدیرادر. یوقسا اونی نه تورکستان خلقینك سوادی وه نه‌ده اونگ تیلی، صنعتی‌نینگ اوز یولندا کوته‌ریلیشی قیزیقترادر. بالعکس اونگ بو استثمارچیلق سیاستینه تورکستان خلقینك قارا بولوب قالووی فائده‌لی کورونه‌در... ساویت روسیا قامچی وه سونگوسی پاختا اونومینی، یعنی ساویت روسیا ایمپه‌ریالیزمی منافعینی‌گنه، کوزه‌ته‌در...

تاشبالتا

ساویتله‌ر اتفاقی قانون اساسیسی اطرافندا

(8نچی فوق‌العاده ساویتله‌ر قورولتایی)

ساویتله‌ر اتفاقینك یه‌ڭی قانون اساسیسینی تیکشیریش اوچون چاقریلغان 8نچی فوق‌العاده ساویتله‌ر قورولتایی 25.11.36ده موسقوادا آچیلیب ایشکه باشلادی. بو «تاریخی» قورولتاینگ مضبطه‌سی باسیلغان موسقوا غازیتالاری حال حاضرغاچا (9.12.36) قولومزغا تماماً کیلیب ییتمه‌دی، اونگچونده او حقداغی تولوق معلوماتلی مقاله‌نی کیله‌جه‌ك سانغا قالدیریشغه مجبوریتنده‌مز.

قورولتای «ساویت روسیا دنیا تاریخنده هیچ مثلی بولماغان، محنتکش بشریت اوچون حقیقی بر جنت، ده‌موقراتیك بر دولتگه آینالتریلدی» دیب

لافلانیب سویله‌ب کیلگه‌ن بولشه‌ویکله‌رنك اجنبی دوستلاری کوزنده‌ده «مثلسز آلداتما» رنگینی آلدی.

حاضرچالق بز شو عمومی قاراش بیله‌ن قناعتلانیب، قورولتایغا عائد توبه‌نده‌گی بعضی استاتیستیك معلوماتلارنی بیریب اوته‌مز. («پراودا» وه «ایزوه‌ستیه» 9.12.36):

قورولتایغا قاتناشغان وکیلله‌ر سانی 2016 بولوب، بولارنگ 1310ی روسیا ساویتله‌ر فه‌ده‌راسیونیدان (اولار ایچنده تاتارستان مختاریتلی جمهوریتنده‌ن 28، باشقوردستاندان 29، قریمدان 14)؛ قازاغستاندان 75؛ اوزبیکستاندان 65؛ تورکمه‌نستاندان 16؛ تاجیکستاندان 14؛ قیرغیزستاندان 14 (دیمه‌ك بوتون تورکستاندان 184 وکیل)؛ آذربایجاندان 40؛ گورجستاندان 37؛ ئه‌رمه‌نستاندان 13؛ اوقراینادان 370؛ به‌لوروسیادان 62. بوتون بو 2016 وکیل 62 ملتکه منسوب دیب کورسه‌تیلگه‌ن. بو ییرده اونی هه‌م ایسله‌تیب اوتوشنی لازم تاپامیز، که بزنگ تورك ملتی بولشه‌ویکله‌رچه — تاتار، باشقورد، آذری، قیرغیز، قازاق، اوزبیك، تورکمه‌ن، قارا قالپاق وه ینه بیر قانچا آیریم «ملتله‌ر»گه آیریلادر.

تحصیلی باقیمندان 289 کشی عالی مکتبله‌رده‌ن چیققان ایکه‌ن، اولارنگ‌دا تخمیناً تورتده‌ن اوچی (74%) ساویت دورنده تحصیل کورگه‌ن کشیله‌ردر.

قورولتایغا قاتناشغان خاتونلار سانی — 419.

بولشه‌ویکله‌ر سیاستی باقیمندان ایگ اهمیتلی استاتیستیك رقملار توبه‌نده‌گیله‌ردر:

اجتماعی (سوسیال) جهتده‌ن وکیلله‌رنگ 100ده 42سی (42%) ایشچی؛ 40%ی دهقان وه 18%ی ضیالی طبقه‌سندان‌در. فرقه‌غا منسوب وکیلله‌ر 72%؛ فرقه‌سزلار 28%.

بوتون ساویت روسیا اهالیسینگ تخمیناً 10%ینی تشکیل ایته‌تورغان ایشچیله‌ر طبقه‌سی قورولتایدا 42% بولغان؛ بو بیر. ایکنچیده‌ن فرقه‌غا

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

منسوبلەر بوتون ساويت روسيادا 4%-5%دان آرتيق بولماغانى حالدا، قورولتايغا قاتناشوچيلارنگ 72%ى اولاردانىدر. مەنە شو 10%نى 42%غا وە 4%-5%نى 72%غا آينالتريب توپلانغان قورولتاى طرفدان تصديق ايتكيزيلگەن قانون اساسينك ساويتلەر اتفاقيداغى خلق وە ملتلەرگە قايسى روشدە «دەموقراسى» وە قايسى روحدا «حريت» ييتكزەتورغانى اوستندە سوزنى اوزاتيب اوتوروش فائدەسز بر نەرسەدر.

بونگله برابر ساويتلەر اتفاقى يەگى قانون اساسيسى حقندا سويلەنيلگەن نطقلار، او قانون پروژەسيگە كريتلگەن «توزەتيشلەر»دەن ساويت روسيا وە اونگله غير اختيارى باغلى ملتلەر، بالخاصه بزنگ تورك ايللەرى اوچون معيندار سياسى ايزلەر چيقاريش ممكن ايمەس ديب بولمايدر.

مەنە بو مسئلەگە بز «ياش توركستان»نگ كيلەجەك سانندا آيريچا اورون آيراجاقمز...

مچ.

بين‌الملل وضعيت

1) اوتكەن ايول آيينك 19ندە باشلاغان اسپانيا وطنداش سوغوشلارى بيش آيدر كون كوندەن كوچەيب دوام ايتب كيلەدر. اونگله بر قاتاردا بو اسپانيا وطنداش سوغوشلارندان عمومى بر سوغوش چيقيب كيتووى قورقوسىدا دوام ايتەدر. بو عمومى سوغوش قورقوسىدا آينقسا ساويت حكومتى، سوسياليست، قوممونيست، آنارشيستلەرلە ايكى سول جمهوريتچى فرقەلاردان توزولگەن اسپانيا انقلابچى حكومتنە آچيق ياردەم كورسەتە باشلاغاچدان آرتيب كيتدى. بولشەويك پرووواقاسيونينا آلمانيا هەم ايتاليا اسپانيا ملى كوچلەرى باشلوغى گەنەرال فرانقو حكومتينى تانيماقلەجواب قايتارديلار. بو صورتله تاريخدە مثلى كورولمەگەن بر وضعيت توغدى. بو كونگەچە اسپانيا وطنداش سوغوشلارينگ عموم آوروپا سوغوشينا آيلانيب كيتمەگەنلگى يالغز فرانسا حكومتينگ رسماً، اينگلتەرەنگ حقيقتادە بيطرفلك نقطهٔ نظرينى توتوب توروووى آرقاسندادر. اسپانيا حكومتى پايتختى مادريدنى تاشلاب چيقدى. مادريد بوكون اساس اعتباريله ساويت

روس سوغوش بيلەرمەنلەرى قولى آستندا يوروتولمەكدە بولغان ساويت اوچقوچ، تانق، توپ وە اوقچاچارلارى ايلەگنە مدافعه ايتيلمەكدەدر. حقيقتدا اسپانيا بوكون كيچيك مقياسدا آلنغان بر بين‌الملل كورەش ميدانى بولوب توراردر. بو ايكى كورەشوچى كوچ — ملتچيلەر هەم انقلابچى سوللار — صفلارندا روسلار، فرانسوزلەر، ايتاليان، آلمان هەم بەلجيقالىلار كورەشمەكدەدرلەر. اسپانيا وطنداش سوغوشلارينك نتيجەسى بوتون آوروپا مناسباتى اوچون كوب نازيك بولغان آق ديگز قيسندا ملتچيلك (فاشيزم) ايله انقلابچيلق كورەشلەرينگ قازاناجاغى موقع وە اهميتى مسئلەسينى‌دە بيشەجەكدر.

2) بين‌الملل سياست صحنەسندە، اوتكەن نويابر آيينگ 25ندە، اسپانيا وطنداش سوغوشلاريندان‌دا مهمرەك بر حادثه بولوب اوتدى. بودا قوم‌اينتەرن‌گە قارشى آلمانيا ايله ياپونيا آراسندا ياسالغان معاهدەدر. «قوم اينتەرن»نك نيمەدەن عبارت ايكەنى بوكون هەر كيمگە معلوم. قوم‌اينتەرن هەم ساويت حكومتى بر گنە بنانگ «تام وە تمل»ندەن عبارتدر.

بو معاهدە مسئلەسينە بردە «ياش توركستان»نك اوتكەن سانندا بحث ايتديگمز ايتاليا هەم آلمانيا حكومتلەرى آراسنداغى ساويت حكومتينك بين‌الملل سياستدەكى تأثيرينە قارشى كورەش يوروتو حقنداغى آگلاشمانى، آوستريا، مجارستان هەم يوغوسلاويانك ساويت حكومتينە دوشمانلقلارينى وە غربى آوروپانى بولشەويكلەشترو تهلكەسندەن قورو ساقچيليغى اورنينى توتقان لهستاننك سارسيلماس وضعيتينى علاوە ايتسەگز، بولشەويكلەر اوچون انديشەلى، ساغلام ملى كوچلەر اوچون او ناملى وضعيتنى چيقارغان اساس عامللەردە آگلاشيلغان بولادر.

اينگلتەرەدە هەم فرانسا افكار عامەسينك بر قسمندا آوروپانى بربرينە قارشى ايكى مفكورە (قوممونيزم وە فاشيزم) جبهەسينە آيرو عليهدارليغى كورولمەكدەدر. بو وضعيتدەن فائدەلەنمەكچى بولغان ساويت حكومتى گويا اوزينك مفكورە جبهەلەرينە آيريلو دوشمانى بولغانليغينى اعلان ايتە باشلادى. يالغز آوروپانى ايمەس، بوتون دنيانى «فاشيزم» هەم «آنتى

فاشیزم» جبهه‌لەرینه آیریب، اوز آزاتلیغی قوم‌اینتەرن واسطەسیله هەرطرفدا فاشیزم علیهداری جبهه‌لەر قوروب یورگەن کوچ گویا ساویت حکومتی ایمەسمش. ایمدیگەچه قیزیل موسقوانک «آنتی‌فاشیزم» آقیمی یاراتو اورونوشلارینا کوز یوموب کیله یاتقان آوروپا دەموقرات هەم سوسیالیستلەری نەدەندر، یاپونیا-آلمانیا معاهدەسی ایله اورتاغا قویولغان «آنتی‌قوممونیست» آقیم اورتاغا چیقار-چیقماس چوچوب کیتدیلەر.

بوکونگەچه آوروپانک تورلو یرلەرنده: ایتالیا، آلمانیا، آوستریا، ماجارستان، یونانستان وه باشقا مملکتلەرده بولوب اوتکەن قوممونیست وه ملتچی توقناشما، تارتیشمالارینک بوتونیسی قیزیل موسقوا طرفدارلارینک مغلوبیتی ایله نتیجه‌لەنیب کیلدی. روس بولشەویکلەری طرفدان أداره ایتیلمەکده بولغان آنتی‌ناسیونالیستلک ایله ملتچیلک آراسندا پەك یاقین بر زماندا چیقووی مقرر کبی کورونمەکده بولغان چارپیشمادادا ساغلام ملتچیلک قازانیب چیقیشنی، بو صورتله آوروپا وه بوتون دنیا وضعیتینک یاخشیلققا طرف یوز توتوشینی تمنی ایتەمز.

3) بین‌الملل وضعیتدەن بحث ایتکەنده بوکونکی ساویت روسیا وضعیتنه تماس ایتمەی کیچیب بولمایدر. اگرده ساویت روسیا بولشەویکلەر وه اونلارنک آوروپا، آینقسا فرانساداغی دوستلارینک تصویر ایتدیکلەری کبی قوتلی بر دولت بولسایدی، شبهەسز بوکون بوتون آوروپا سوغوش یانغینی ایچنده قالغان بولور ایدی. ساویت روسیا بوکون بو تیله‌گینی ایشکه آشیرا آلاجاق قادار کوچلو بر دولت ایمەس. ایستەر ساویت حکومتینک سوغوش تیله‌مەدیگینی، ایستەرده بونک تیرسینی سویله‌وچیلەر یاریم حقیقتنی گنه سویله‌یدرلەر. ساویت حکومتی اوزینک قاتناشیسز آوروپادا بر سوغوش چیقووینی جاندان ایستەر ایدی. ساویت حکومتی آژانلارینک بو یولداغی فعالیتی هیچ بر تورلو شبهەگه اورون قالدیرمایدر. ساویت حکومتنچه بوندای بر سوغوش، آلمان تهلکەسینی اوز اوستندەن اوزاقلاشتردیغی کبی، آوروپالیلار اوز آرا بربرینک تیشینی سیندیرگەن بولورلار ایدی. لکن ساویت حکومتی بوندای سوغوشغا اوزینکده قاتیشیب کیتو

مجبوریتندەن‌ده قورقادر. چونکه بوندای بر سوغوشدادا ستالیننک «پرولەتار دیکتاتورلیغی» کونلەری ساناقلی بولوب قالاجاقدر. ساویت حکومتینک بو صورتله قولاب کیتو احتمالی اوزینه جوده آچیق معلوم بولغانی کبی ساویت روسیاداغی وضعیت وه احوال روحیه ایله تانیش اجنبیلەرده بوندای وضعیتنک ساویت حکومتینی قولاتیب یوباراجاغندا هیچ بر تورلو شبهه کورمەیدرلەر.

یاقیندا، 30نچی نویابردا، اوچ ییل قادار ساویت روسیادا قالیب ایشلەب کیلگەن بر دیپلومات ایله اوزونچا بر مصاحبەده بولوندوق. ساویت روسیا ایچنده سربست سیاحت امکانینی حائز بولغان بو دیپلومات، روس تیلینه آشنالیغی آرقاسندا، کوب نەرسەلەرنی کوروب آڭلای بیلگەن. اوقراینادا، قافقاسیادا، حتی روسیانک اوزنده اهالی کتلەسی بالخاصه قیزیل اوردونک اساس منبعی سانالغان دهقان اهالی رەژیمدەن سوك درجەده ناراضیدر... بر سوغوش مقدراتینی، قاندای مقداردا بولسادا، موجود اوردوگنه ییشه آلمایدر. سوغوشنی ییشوچی اساس عامل احتیاط کوچ مسئلەسیدر، که بو جهت ساویت حکومتی اوچون تهلکەلیدر.

ساویت حکومتی اوچون سوغوشنی قورقولو یاسایتورغان عامللەرنک بریده یول وه نقلیات ایشلەرینک سوك درجەده بوزوقلیغیدر. تیمیر یوللار سوك درجەده یامان ایشلەیدر. اوتوموبیللەر یورەتورغان شوسه یوللاری یوق دییەرلك درجەدەدر. بو شرائط ایچنده عسکر وه ارزاق نقلیاتی سوك درجەده آغیردر. آزدر-کوبدر ایشکه یارارلق برگنه شوسه مرکزی روسیا ایله لهستان چیگەرەسینی باغلایتورغان یولدر.

4) بولشەویکلەر بو تهلکەنی جوده آچیق کورەدرلەر. اونگچوندە اوزلەری هەر قاندای بر سوغوشقا قاتیشیب کیتودەن قاچینادرلار. اونلار ملتچی سوسیالیست آلمانیانک کوچەیب باراتقانینی، آوروپادا قوممونیزم علیهداری بناءً‌علیه ساویت علیهداری آقیمنک کوچەیمەکده بولغانینیدا جوده یاخشی بیلەدرلەر. شونگچوندە اونلار برنچیدەن روسیادان جوده اوزاقداغی اسپانیا اوستنده آوروپانی اوز آرا چارپیشترماق اوچون اورونادرلار.

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، ھۆججەتلەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

موسقوانی فرانسوز قوممونیستلەرینی تیشقی سیاست مسئلەلەرندە قورقولو سرگذشتلەرگە سوروکلەگەنلك بیلەن عیبلەگەن یازیلار یالغز بوکونکی فرانسا حکومتنە قارشی ساغ جبهە غازیتالارندا ایمەس، حکومت طرفداری رادیقال سوسیالیست حتی سوسیالیست فرقەسی غازیتالارندادا کوپەیب بارماقدادر. اوزینك بوتون آوروپادا برگنە دوستی فرانسانگ ایچدەن ضعیفلەنووی وە یا فرانسادا وطنداش سوغوش اچیقیب کیتووی ساویت حکومتینە نیمە اوچون کیرەکدر؟ بو سورغونگ جوابی شوندای بولوب چیقادر. اوتکەن آپریل-مای آیلارنداغی سایلاونی قازانیب چیقوندا قیزیل موسقواغا آنچاغنا منتدار بولغان فرانسا «خلق جبهەسی» حکومتی موسقوانك ایستەدیکی استقامتدە یورومەی باشلادی. ساویت روسیانك ایچکی ضعفینی کورگەن فرانسادا بر طرفدان اینگلتەرە بیلەن باغلانیشنی محکملەو، ایکنچی یاقدان آلمانیا بیلەن یاقلاشو حرکتلەری اوسوب بارادر. موسقواغا ایسە بو اونامایدر. او فرانسانك تیشقی سیاستدە ساویت روسیا ایلە سیقی باغلی بولوب قالووینی، بو سیاسی دوستلقنك آلمانیاغا قارشی سوغوش اتفاقینا آیلانووینی ایستەر ایدی. بو ایسە قیین کورونەدر. اگردە فرانسا موسقوانك کورسەتووینچە یورومەسە، ساویت حکومتی اوزی اوچون او یردە ایچکی آیریلقلار، حتی وطنداش سوغوشلاری چیقارونی فائدەلی دیب بیلەدر. ساویت حکومتی کوروشندە، بو صورتدە آلمانیا هەم ایتالیانك کوزی قسماً بولسادا ساویت روسیادان آلینب فرانساغا آتیلادر، کە بو صورتلە اوزی موقت بر زمان اوچون بولسادا آلمانیا تهلکەسندەن قورتولوب تورغان بولادر.

م.

بر آمریقا اونیوەرسیتەسینك تورکستان ملی حرکتینە قزیقووی

قالیفورنیاداغی ستانفورد اونیوەرسیتەسینك روس انقلابینی تیکشیرو اینیستیتوتی «تورکستاندا انقلاب وە ساویت حکومتیگە قارشی خلق قوزغالانی»غا عائد ماتەریاللارنی توپلاب، اینگلیز تیلیدە اثرلەر باستریب چیقاریشغا کیریشمشدر. اینیستیتوت توپلانغان ماتەریاللاردان کوپینگ بولشەویك منبعلاردان بولغانینی نظردا توتوب، تورکستاندا بولوب اوتکەن انقلاب دوری حادثەلەرینی بیطرفانە تیکشیریب تحلیل ایتوگە یول آچماقنیتی ایلە باش محرریمز چوقای اوغلی مصطفی بکدەن «تورکستاندا انقلاب وە خوقند مختاریتی» موضوعی اوستندە بر مقالە یازیب بیرووینی سورامشدر. مقالە 1937نچی یلنگ فیورال آیندا حاضرلانیب تاپشیریلماقچیدر.

ینە شو ستانفورد اونیوەرسیتەسی اینیستیتوتینگ تکلیفی اوزرە مصطفی بیك، لوندوندا چیقاتورغان „Asiatic Review‘ آتلی مجموعەنگ 1928نچی یل آپریل ساندا قیسقارتیلیب باسیلغان «تورکستاندا باسماچیلق» باشلیقلی مقالەسینیدە یەنگی ماتەریاللارلە تولوقلانتریب یازیب بیرمەکچی بولدی.

قارداش آذربایجان ملی حرکتلەرندەن

1 — ساویت روسیادا بولا یاتقان حادثەلەر وە قافقاسیادا، آینیقسا آذربایجاندا یەنگیدەن باشلانغان ساویت روسیاغا قارشی قوزغالانلار مناسبتیلە آذربایجان هیئت مرخصەسی دنیا دولتلەریگە تاپشیرماق اوزرە بر مراجعتنامە حاضرلاماقدادر. بو مراجعتنامەدە مملکتدەکی حقیقی آغیر وضعیت تولوقچا ایضاح ایتلمەکدەدر.

2 — آذربایجان ملی مرکزی حال حاضردا دنیا افکار عامەسی نظر دقتینی آذربایجان خلقینك قومشولاریلە برلکدە مستولیلەرگە قارشی قهرمانچا یوروتمەکدە بولغان کورەشینە جلب ایتەجەك بر قاتار تدبیرلەر حاضرلاماقلە مشغولدر. قافقاسیادا سوگ چیققان قوزغالانلاردا بو قیزغین ملی قورتولوش کورەشینك خارجگە عکس ایتکەن چاقاقلارندانلدر.

هراتدە: آفغانستاننگ هرات شهرندە یاشاوچی تورکستان مهاجرلەری 29 رجب (16 اوقتوبر) جمعە کونی توپلاناراق 1916نچی یلغی تورکستان خلقی یالپی قوزغالانینی ایسلەمشلەر وە بو عصیاندا عزیز جانلارینی وطن یولندا فدا ایتکەن شهیدلەرنی خاطرلامشلاردر. بو توپلانیشدا تورکستان خلقینك روسیا مظالمینە قارشی 70یلدانبەری یوروتوب کیلە یاتقان مجادلەسی حقندا عمومی معلومات بیروچی تاریخی بر معروضەسویلەنمشدر.

(هرات، 12 شعبان، 1355 هجری تاریخلی مکتوبدەن).

«تورکستان تورك گەنچلەر برلگی» نشریاتی

شو یل شباط سوگندا، استانبولداغی «تورکستان تورك گەنچلەر برلگی» سالوندا، آتاقلی سیاسی محررلەردەن محرم فیضی توغای بیك تامانندان «تورکستاننگ دنیا پولیتیقاسندەکی موقعی» موضوعندا ویریلەن معروضە «تورکستان تورك گەنچلەر برلگی» طرفندان 16 بیتلك کتابچا حالندا باستریلمشدر.

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Dr. Tahir Schakir, Berlin-Wilmersdorf
Druck: Sonnendruckerei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4
مسئول مدیری: دوقتور طاهر شاکر.

Yach Turkestan

Décembre 1936 (Le Jeune Turkestan) No. 85

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Mustafa Tchokaï - Oghly**

یولیمزغا توغرو کیلگه‌ن بوتون یازولار اوچون مجموعه‌مزنڭ بیتله‌ری آچیقدر. باسیلماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونه شرطله‌ری:

ییللغی 100 فرانسز فرانقی، آلتی آیلغی 60 فرانق، اوچ آیلغی 30 فرانق.

باشقارمادان:

1 — «مساوات» فرقه‌سی دیوان کاتبی علی آذرته‌کین بیك‌نك باش محر-ریمز چوقای اوغلی مصطفی بیك نامینا یوللاغان 19. 11. 36 تاریخلی مکتوبی وقتندا ایریشمشدر. او مکتوبده «غازیتاچیلق، دوستلق وه جبهه‌داشلق باقیمندان» دیب اورتاغا آتیلغان نقطه‌لار، هه‌ر ایکی طرفنك‌دا ایسته‌مه‌دیگی مناقشه‌نی توغدورو خوفینی بیره‌تورغانیدان، اونی باسیشدان تارتیندیق.

2 — باشقارمامزغا مقاله یوللاوچیلار مقاله‌ری آستینا امضا قویولوشی کیره‌کلگینی اونوتماسینلار. هه‌ر قاندای بر سببده‌ن اوز اسمله‌رینی یاشیرماقچی بولغانلار مقاله آستینا مستعار نام قویا آلیرلار. فقط باشقارماغا اوزله‌رینك حقیقی اسم وه توغرو آدره‌سله‌رینی آچیق یازیب بیلدیریشله‌ری کیره‌ك.

3 — وقتیله بیلدیردیکیمز کبی «یاش تورکستان» مجموعه‌سینی تورکیه توپراغینا کیریتمه‌ك، تورکیه حکومتی اجرا وکیلله‌ری هیئتینك 6 اوقتوبر 1934 تاریخده چیقاردیغی بر قرا-ری ایله یاساق ایتلمشدر. شو یاقیمسز قرارله تانیشدیقدان بیری طرفیمزدان تورکیه تو-پراغینا «یاش تورکستان» یوللانماغانیدان، تورکیه پوستاسی مرکزی أداره‌سینك مجموعه‌مزنك تورکیه‌گه کونده‌ریلمه‌کده بولغانلغی حقندا قیلغان شکایتله‌ریگه باشقارمامز-نڭ سبب بولماغانلغی بیلدیریله‌در.

4 — دهلی‌ده چیقاریلماقدا بولغان «صدای مهاجرین» نام مجموعه‌نك ربیع‌الثانی 1355 هجری تاریخلی سانی‌دا باشقارمامزغا کیلدی.

5 — اوروون آزلغندان بعضی مقاله‌ار ایله تورکستان خبرله‌رینی بو سانغا کیرگیزه آلمادیق.

مجموعه‌مزغا تییشلی هه‌ر تورلو یوللانمالار اوچون آدره‌س:

Mustafa Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France